

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DİJİTAL UYGULAMALAR

EDİTÖRLER
İSMAİL GÜLEÇ
SEDA DEMİR
SEVNUR GİZEM DORUK

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 469
Edebiyat: 254

ISBN 978-625-5905-37-6
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Editörler:
İsmail Güleç, Seda Demir, Sevnur Gizem Doruk

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Klasik Türk Edebiyatında Dijital Uygulamalar

Editörler: İsmail Güleç (Prof. Dr.), Seda Demir (Dr.), Sevnur Gizem Doruk
İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

360 s. ; 16,0 x 23,5 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 469)

ISBN 978-625-5905-37-6

1. Klasik Türk Edebiyatı 2. Beşeri Bilimlerde Digital Uygulamalar
3. Edebiyat Araştırma Yöntemleri

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Ön Söz..... 7

GİRİŞ

Dijital Uygulamalar ve Klasik Türk Edebiyatı..... 9

İsmail Güleç

Yapay Zekâ ve Edebiyatta Dijital Çalışmalar..... 19

BİRİNCİ BÖLÜM

METİN

Arap Harfli Metinlerin Otomatik Transkripsiyonu..... 25

Sümeyye Akça

Osmanlıca Metin Madenciliğinin Problemleri ve Bin Kelime Projesi Test Aşaması..... 39

Ayşe Tarhan

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK EDEBİYAT REFERANS UYGULAMALAR

İSAM Kütüphanesi Veri Tabanları..... 61

Şüheda Tokat

Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarında Dijital Yaklaşımlar:

Projeler, Veri Tabanları ve Dijital Sözlükler..... 71

Selin Yavuz

Yazılı Hafızanın Dijital Taşıyıcıları: e-Kitap Platformları..... 117

Ecemnur Topcu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KLASİK EDEBİYATTA DİJİTAL ÇALIŞMALAR
VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Edebî Eserlerde Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Mekân Analizleri..... 137

Fatih Altuğ

Klasik Edebiyat Dünyasını Dijital Yöntemlerle Haritalamak:

Bir Nazîre Mecmuasının Sosyal Ağ Analizi..... 155

Abdullah Karaarslan

Dîvân-ı Bâkî'nin Eleştirel Metin Neşrinde Dijital Olanaklar ve Yapay Zekâ Destekli Uygulamalar	177
Furkan Öztürk	
Bâkî Divanı Nüshalarında Metinsel Farklılıkların İzinde: Baki Divanının Dijital Neşirleri Projesi	187
Gülşah Taşkın-Enes Yılandiloğlu-Fatma Elcan	
Orta Çağ Bilgeliğini Kodlamak: Batı Avrupa Kaynaklı El Yazmaları, Görsel ve Resimli Metinlerin Dijitalleştirilmesi	205
Seda Demir	
Kuran-ı Kerim ve Hadis Üzerine Başlıca Dijital Kaynaklar ve Türk Edebiyatı Alanında Kullanım İmkânları	227
Numan Sabit Karali	
Klasik Farsça Edebî Metinler Üzerine Başlıca Dijital Kaynaklar ve Türk Edebiyatı Alanında Kullanım İmkânları	241
Muhammet Bakır Kaçan	
Âsaf Hâlet Çelebi'nin Dîvan Şiirinde İstanbul Kitabındaki Mekânların Coğrafi Bilgi Sistemleri Üzerinden Haritalandırılması	259
Sevnur Gizem Doruk - Beyza Abdurkarimov	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BATI EDEBİYATINDA DİJİTAL ÇALIŞMA UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ortaçağdan Dijitale Canterbury Hikâyeleri: Zamanın Ötesine Seslenen Bir Eser	291
H. Neslihan Demiriz	
Dijital Beşerî Bilimler ve Shakespeare Araştırmaları	307
Yasemin Çelebi Paçalıoğlu	
Dijital Beşerî Bilimler Perspektifiyle Cervantes	319
Seda Demir	
Dijital Beşerî Bilimler Çalışmaları: Johann Wolfgang von Goethe, 2025	333
İrem Ertürk	
Şövalye Edebiyatının Dijital Yolculuğu: Orta Çağ'dan Günümüze Bir Dönüşüm Hikâyesi	343
H. Neslihan Demiriz	
Ek	
Lisansüstü Ders Önerisi	359

Ön Söz

Dijital çağın son yıllardaki hızlı gelişimi, beşerî bilimlerin alanında önemli dönüşümlere zemin hazırlamaktadır. Bu dönüşüm sayesinde edebiyat, tarih, felsefe ve sanat gibi yüzyıllardır insanı anlamaya çalışan alanlar, dijital teknolojilerin sunduğu yeni yöntem ve araçlar sayesinde hem araştırma uygulamalarını hem de ifade biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Özellikle klasik edebiyat çalışmalarında dijital araçlar hem veri erişimini kolaylaştırmakta hem de metinlerin çok boyutlu biçimde incelenmesine imkân sağlamaktadır. Geleneksel yöntemlerle incelenen el yazmaları, matbu metinler ve arşiv malzemeleri, dijital araçlar sayesinde kolaylıkla erişilebilir hâle gelmekle beraber bu eserler artık çok daha kapsamlı, programlı ve disiplinler arası bir bakışla ele alınıp analiz edilebilir hâle gelmektedir.

Dijital teknolojilerin, klasik edebiyat araştırmalarına büyük önem teşkil eden bazı katkıları mevcuttur. Arşiv kayıtlarının dijitalleştirilmesi ile metinler, daha geniş bir araştırmacı kitlenin kullanımına açılmıştır. Hâliyle akademik çalışmalar hem daha hızlı yapılmaya başlanmış hem de daha kaliteli bir konuma ulaşmıştır. Bunun yanı sıra metin madenciliği, veri görselleştirme ve veri analizi gibi yöntemler sayesinde edebî eserler, sadece içerik olarak değil; yapısal, dilsel ve mekânsal özellikleriyle de incelenir duruma gelmiştir. Klasik edebiyat araştırmacılarına sunulan diğer bir katkı ise sosyal ağ analizleri, coğrafi bilgi sistemleri ve yapay zekâ destekli uygulamalar gibi teknikler vasıtasıyla edebiyatın tarihsel ve kültürel bağlamına dair farklı ve özgün yorumlanma imkânıdır.

Elinizdeki bu kitap, genel manada dijital beşerî bilimlerle edebiyat arasındaki etkileşimi göstermeyi özelde ise klasik edebiyatın dijital çağdaki bu dönüşümünü ve yerini daha kapsamlı bir biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Kitapta bir yandan klasik Türk edebiyatına ait metinlerin dijital ortama aktarılması ve analizi ele alınırken diğer yandan Batı edebiyatı alanında yürütülen güncel projelere de değinilmektedir. Böylece çalışma hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki gelişmeleri bir araya getirerek karşılaştırmalı bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu kitap ortaya çıkmasını 28 Kasım 2024 tarihinde Marmara Üniversitesi'nde gerçekleştirilen *Dijital Beşerî Bilimler ve Türk Edebiyatı Araştırmaları Çalışta-*

yna borçludur. Çalıştayda sunulan yedi metin bu çalışmanın temelini oluşturmuş, kitabı tamamlayacağını düşündüğümüz yazılar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu minvalde kitapta on dokuz makale bulunmaktadır. Bu makaleler ise konu benzerliği bakımından kitapta; metin çalışmaları, klasik edebiyatta referans uygulamalar ve klasik edebiyatta dijital çalışmalar ve uygulama örnekleri olmak üzere üç bölümde incelenmektedir.

Son olarak, *Klasik Edebiyatında Dijital Uygulamalar* kitabını hazırlamaktaki nihai amacımız, dijital çağın sağladığı olanaklarla beşerî bilimlerin köklü birikimini buluşturarak klasik edebiyat araştırmacılarını hem mevcut dijital imkânlardan haberdar etmek hem de ileride yapılacak çalışmalara yol göstermektir. Büyük emeğin neticesi olan bu çalışmanın vücuda gelmesine sebep olan Marmara Üniversitesi Dijital Beşerî Bilimler kadrosuna, çalışmanın hazırlanmasına öncülük eden ve her daim yardımını hissettiren kıymetli hocam Prof. Dr. İsmail Güleç'e, kıymetli yazarlarımıza ve bu kitabı itina ile hazırlayıp yayıma hazırlayan DBY Yayınları'na şükranlarımızla...

Sevnur Gizem DORUK
Eylül 2025

GİRİŞ

Dijital Uygulamalar ve Klasik Türk Edebiyatı

İsmail Güleç

Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ismail.gulec@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0174-148X>

1980'lerin sonları 1990'ların başlarından itibaren daktilo olarak kullandığımız bilgisayarlar zaman içinde gelişerek daktilodan çok daha fazlasını yapmaya başlarken son yıllarda hayatın her alanına sirayet eden yapay zekâ çalışmaları bizi bambaşka noktalara götürdü. Tarihin hiçbir devrinde son 25 yılda, özellikle son beş yılında olanlar gibi hızlı ve büyük bir değişim gerçekleşmemişti. Gelişmeler her yıl bir önceki yıldan daha fazla hızlanarak devam ederken uzmanlar önümüzdeki birkaç yıl içinde neler olabileceğini tahmin etmekte çok zorlanıyorlar.

Görelî olarak daha sabit olan ve yavaş gelişen edebiyat da bu değişim ve gelişimden etkilendi. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi bilişim dünyasındaki bu gelişmelerin edebiyatı ne kadar etkileyeceğini kimse bilmiyor. Yapılanlar bir kehanetten öte geçmezken büyük bir şaşkınlık ve endişe içinde başımıza gelecekleri bekler bir durumdayız. Bununla birlikte hiçbir şey yapmadan durmanın da mümkün olmadığı zamanlarda yaşıyoruz.

Gerçek hayattan daha çok sanal bir dünyada yaşadığımız çağımızda işlerimizin büyük bir kısmını sanal dünyada yapmaya başladık. Araştırmacılar kütüphane ve arşiv binalarında geçirdikleri vakitleri artık bilgisayar başında geçiriyor. Yazılımlar ve dijital kaynaklar bizi sanal dünyaya mecbur bıraktı. İnternet olan her yerde girebildiğimiz bir dünya, bize sınırsız imkânlar sunarken bizi karşısında yetersiz bıraktığı gibi gelecek konusunda da endişelendiriyor. Dijitalleşen dünyadan edebiyat ve edebiyatçılar da nasibini aldı.

Yazılan metnin üslubunu geliştirmek, akademik format önerileri sunmak üzere geliştirilen yapay zekâ araçlarından Paperpal ve Writefull öne çıkar. Smodin yapay zekâ ile taslak metinler hazırlar, başlık önerileri ve akış düzenlemeleri önerir. Hızlı içerik üretiminde faydalı olmakla birlikte doğruluğu mutlaka kontrol edilmelidir. Grammarly, QuillBot, HemingwayEditör gibi programlar özellikle İngilizce metinlerin imla, dil bilgisi, noktalama işaretlerini bir redaktör gibi düzeltir. Metinleri yeniden ifade ederek güzel, akıcı ve anlaşılır olmasına yardımcı olur. Uzun ve karmaşık cümleleri sadeleştirir.

Araştırma süreçlerine beşinci olarak, yazılan metinlerin ve çalışmaların farklı ara-malar yapılacak şekilde muhafaza edilerek kopyalanmasını ekleyebiliriz.

Dijitalleşme klasik Türk edebiyatı çalışmalarının sahasını genişletmek ve mevcut metinleri daha iyi değerlendirebilmek için büyük fırsatlar sunuyor. Bu gelişmeler, klasik Türk edebiyatı araştırmacılarının eğitimini yakından ilgilendirdiğini ve müfredatın yeniden planlanması gerektiğini söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Aladağ, F. (2020). Dijital beşeri bilimler ve Türkiye araştırmaları: Bir literatür değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18 (36), 773-796
- Aladağ, Fatma. "Osmanlı Çalışmalarında Dijital Edisyon ve Metin Kodlama: Text Encod-ing Initiative-TEI." Zemin, s. 6 (2023): 190-211.
- Frenzel, A., Muench, J. C., Bruckner, M., & Veit, D. (2021). Digitization or digitalization? Toward an understanding of definitions, use and application in IS research.
- Uğur, Yunus (2023). "Kültürel Miras Örneğinde Dijital Beşeri Bilimler ve Dijital Osmanlı Çalışmaları". *Dijital Beşeri Bilimler ve Osmanlı Araştırmaları*. (2023) Ed. Yunus Uğur. İstanbul: Vakıfbank Yayınları, s. 27-44.
- Yüksek, Ahmet Yusuf. "StoryMaps: A Brief Tutorial. <https://digitalorientalist.com/2021/01/12/storymaps-a-brief-tutorial/>
- url1: <https://www.etymonline.com/word/digital>
- <https://www.digitalottomanistudies.com/?lang=tr>
- <https://www.digitalottomanistudies.com/?lang=tr>
- <https://digitalorientalist.com/page/2/>

BİRİNCİ BÖLÜM METİN

Arap Harfli Metinlerin Otomatik Transkripsiyonu

Sümeyye Akça

Dr. Öğr. Üyesi. Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, sumeyyesakca@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6170-965X>

Giriş

Tüm dünyada kültürel bellek kurumlarında koleksiyonların dijitalleştirilmesi çalışmalarına giderek daha fazla yatırım yapılmaktadır. Özellikle tarihî koleksiyonların dijital görüntülerinin alınarak çevrim içi ortamda kullanıcılara sunulmasının yanında metinler makinece okunabilir formatlara dönüştürülebilmektedir. El yazısı metin tanıma (Handwritten Text Recognition - HTR) teknolojisi kullanılarak tarihî belgelerin görüntülerinin işlenmesi ve koleksiyonlarda tam metin arama yapılabilmesi için bilgisayarların kullanılması; araştırmacıların, kurumların ve halkın kullanımına sunulmak üzere yazılı geçmişimize erişimi dönüştürme potansiyeline sahiptir. Tarihsel materyalin geleneksel arşiv katalog verileri ile dijitalleştirilmesi, belge koleksiyonlarına erişimi genişletirken (Muehlberger vd., 2019) dijitalleştirilmiş metinlerin otomatik transkripsiyonu ve aranması daha da ileri giderek akademisyenler, kurumlar ve diğer kullanıcılar için mevcut koleksiyonları, üzerinde daha derin araştırma yapma ve algoritma çalıştırmaya olanaklı hâle getirmektedir. Google Kitaplar (Google Books) ve İngiltere Nüfus Defterlerinin (Domesday Books) dijitalleştirilmesi gibi projeler ile kültürel belleğin çevrim içi ortama aktarılması, tarama teknolojisindeki ilerlemelerle zaman içerisinde büyük dijital kütüphanelerin oluşmasını sağlamıştır (Setlur, 2009).

HTR'nin başarılı bir şekilde geliştirilmesi koleksiyonlara erişimi iyileştirecek ve artıracak, kullanıcıların belgelerdeki belirli konuları, kelimeleri, kişileri, yerleri ve olayları hızlı ve etkili bir şekilde belirlemesine olanak tanıyacak, aynı zamanda bağlam anlayışını değiştirecek ve araştırma olanaklarını çoğaltacaktır. Makine tarafından okunabilen metinsel transkriptlerin oluşturulması, tarihsel birincil kaynak materyali-

Kaynaklar

- Ashiqzaman, A., Tushar, A. K., Rahman, A., & Mohsin, F. (2019). An efficient recognition method for handwritten Arabic numerals using CNN with data augmentation and dropout. In *Data Management, Analytics and Innovation: Proceedings of ICDMAI 2018, Volume 1* (pp. 299-309). Springer Singapore.
- A. Priya, S. Mishra, S.Raj, S.Mandal, and S.Datta, "Onlineandoffline character recognition: A survey," in 2016 International Conference on Communication and Signal Processing (ICCSP), pp. 0967–0970, 2016.
- Al-Mutawa, N., Al-Salem, M., & Al-Kandari, A. (2023). A Large-Scale Dataset of Arabic Historical Manuscripts for OCR Research. *Data in Brief*, 48, 109215. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2024.110813>
- Albahli, Saleh, Marriam Nawaz, Ali Javed, and Aun Irtaza. "An improved faster-RCNN model for handwritten character recogni- tion." *Arabian Journal for Science and Engineering* (2021): 1–15.
- Ali, A. A. A., & Suresha, M. (2019). A novel features and classifiers fusion technique for recognition of Arabic handwritten character script. *SN Applied Sciences*, 1(10), 1286.
- Ali, A. A. A., Suresha, M., & Ahmed, H. A. M. (2020). A survey on Arabic handwritten character recognition. *SN Computer Science*, 1(3), 152. <https://doi.org/10.1007/s42979-020-00168-1>
- AlJarrah, M.N., Zyout, M.M., Duwairi, R.: Arabic handwritten characters recognition using convolutional neural network. In: 2021 12th International Conference on Information and Communication Systems (ICICS), pp. 182–188 (2021). <https://doi.org/10.1109/ICICS52457.2021.9464596>
- Almansari, O.A., Hashim, N.N.W.N.: Recognition of isolated handwritten arabic characters. In: 2019 7th International Conference on Mecha- tronics Engineering (ICOM), pp. 1–5 (2019). <https://doi.org/10.1109/ICOM47790.2019.8952035>
- Alrobah, N., & Albahli, S. (2022). Arabic handwritten recognition using deep learning: A survey. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 47(8), 9943-9963.
- B. Kiessling, "Kraken - an universal text recognizer for the humanities," in DH 2019 Utrecht.
- B. Kiessling, R. Tissot, P. Stokes, and D. Stökl Ben Ezra. "eScriptorium: An Open Source Platform for Historical Document Analysis". In: 2019 International Conference on Document Analysis and Recognition Workshops (ICDARW). 2019 International Conference on Document Analysis and Recognition Workshops (ICDARW). Vol. 2. Sept. 2019, p. 19. doi: 10.1109/ICDARW.2019.10032.
- Blanke T, Bryant M, Hedges M (2012) Open source optical character recognition for historical
- Boufenar, C.; Kerboua, A.; Batouche, M.: Investigation on deep learning for off-line handwritten Arabic character recognition. *Cogn. Syst. Res.* 50, 180–195 (Aug. 2018). <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2017.11.002>
- Bulacu, M., Brink, A., van der Zant, T. and Schomaker, L. (2009), "Recognition of handwritten numerical fields in a large single-writer historical collection", 10th International Conference on Document Analysis and Recognition, IEEE, pp. 808-812.
- Cordell R (2017) "Q i-jtb the Raven": taking dirty OCR seriously. *Book History* John Hopkins University Press 20:188–225. <https://doi.org/10.1353/bh.2017.0006>
- De Sousa, I.P.: Convolutional ensembles for Arabic Handwritten Character and Digit Recognition. *PeerJ Comput. Sci.* 2018(10), e167 (Oct. 2018). <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.167>
- Dimauro, G., Impedovo, S., Pirlo, G. and Salzo, A. (1997), "Automatic bankcheck processing: a new engineered system", *International Journal of Pattern Recognition and Artificial Intelligence*, Vol. 11 No. 4, pp. 467-504.
- Dimond, T.L. (1957), "Devices for reading handwritten characters", papers and discussions presented at the December 9–13, Eastern Joint Computer Conference: Computers with Deadlines to Meet, ACM, Washington, DC, pp. 232-37.
- Edwards, J.A. (2007), "Easily adaptable handwriting recognition in historical manuscripts", PhD Dissertation, University of California, Berkeley, CA, available at: www2.eecs.berkeley.edu/Pubs/TechRpts/2007/EECS-2007-76.pdf (accessed 13 December 2018).

- El Sawy, H. El-Bakry, and M. Loey. (2017). Arabic Handwritten Characters Dataset (AHCD). <https://www.kaggle.com/datasets/mloey1/ahcd1>
- El Sawy, A., Loey, M., El-Bakry, H.: Arabic handwritten characters recognition using convolutional neural network. *WSEAS TRANSACTIONS on COMPUTER RESEARCH* 5, 11–19 (2017)
- Firmani, D., Maiorino, M., Meriardo, P. and Nieddu, E. (2018), "Towards knowledge discovery from the Vatican secret archives. In *Codice ratio – episode 1: machine transcription of the manuscripts*", available at: <https://arxiv.org/abs/1803.03200> (accessed 13 December 2018).
- Fischer, A., Wüthrich, M., Liwicki, M., Frinken, V., Bunke, H., Viehhauser, G. and Stolz, M. (2009), "Automatic transcription of handwritten medieval documents", 15th International Conference on Virtual Systems and Multimedia, IEEE, pp. 137-142.
- G. Muehlberger, L. Seaward, M. Terras, S. A. Oliveira, V. Bosch, M. Bryan, S. Colutto, H. De'jean, M. Diem, S. Fiel et al., "Transform- ing scholarship in the archives through handwritten text recognition: Transkribus as a case study," *Journal of documentation*, vol. 75, no. 5, pp. 954–976, 2019.
- Gader, P., & Echi, A. (2022). Attention-based CNN-ConvLSTM for handwritten Arabic word extraction. *Journal of Document Analysis and Recognition*, 25(3), 123–135.
- Govindan, V.K. and Shivaprasad, A.P. (1990), "Character recognition – a review", *Pattern Recognition*, Vol. 23 No. 7, pp. 671-683.
- Govindaraju, V and Setlur, S. (Eds.). (2009). *Guide to OCR for Indic scripts*. Springer, London. DOI 10.1007/978-1-84800-330-9
- H. M. Balaha, H. A. Ali, M. Saraya, and M. Badawy, "A new Arabic handwritten character recognition deep learning system (AHCR- DLS)," *Neural Comput. Appl.*, pp. 1–43, Oct. 2020, doi: <https://doi.org/10.1007/s00521-020-05397-2>.
- H. M. Najadat, A. A. Alshboul and A. F. Alabed, "Arabic Handwritten Characters Recognition using Convolutional Neural Network," 2019 10th International Conference on Information and Communication Systems (ICICS), Irbid, Jordan, 2019, pp. 147-151, doi: 10.1109/IACS.2019.8809122.
- I. Due Trier, A. K. Jain, and T. Taxt, "FEATURE EXTRACTION METHODS FOR CHARACTER RECOGNITION | A SURVEY," *Pattern Recognit.*, vol. 29, no. 4, pp. 641–662, 1996.
- IFN/ENIT-database of handwritten Arabic words." https://www.researchgate.net/publication/228904501_IFNENIT-database_of_handwritten_Arabic_words (accessed Jan. 13, 2021).
- J. Zakraoui, M. Saleh, S. Al-Maadeed, and J. M. AlJa'am, "A study of children emotion and their performance while handwriting arabic characters using a haptic device," *Education and Information Technologies*, vol. 28, no. 2, pp. 1783–1808, 2023.
- K. S. Younis, "Arabic hand-written character recognition based on deep convolutional neural networks," *Jordanian Journal of Computers and Information Technology*, vol. 3, no. 3, 2017.
- Kamal, M., Shaiara, F., Abdullah, C.M., Ahmed, S., Ahmed, T., Kabir, M.H.: Huruf: An application for arabic handwritten character recognition using deep learning. In: 2022 25th International Conference on Computer and Information Technology (ICCIT), pp. 1131–1136 (2022). <https://doi.org/10.1109/ICCIT57492.2022.10054769>
- L. Schomaker, "Design considerations for a large-scale image-based text search engine in historical manuscript collections," *Information Technology*, vol. 58(2), pp. 80–88, 2016.
- L. Schomaker, "Monk." <http://monkweb.nl/>.
- Lawgali, A., Angelova, M., & Bouridane, A. (2013). HACDB: Handwritten Arabic characters database for automatic character recognition. *European Workshop on Visual Information Processing (EU-VIP)*, 255-259.
- M. Fasha, B. Hammo, N. Obeid, and J. AlWidian, "A Hybrid Deep Learning Model for Arabic Text Recognition," *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, vol. 11, no. 8, 2020, doi: <https://doi.org/10.14569/ijacsa.2020.0110816>
- M. Musa, "Towards building competent dataset of Arabic recog- nition," *Int. J. Eng. Adv. Res. Technol.*, vol. 2, no. 2, Feb. 2016, Accessed: Jan. 24, 2021. [Online]. Available: www.sustech.edu.
- Mahmoud, S.A., et al.: KHATT: An open Arabic offline hand- written text database. *Pattern Recognit.* 47(3), 1096–1112 (2014). <https://doi.org/10.1016/j.patcog.2013.08.009>

- Momeni, A., & BabaAli, B. (2023). Transformer-based joint vision- language modeling for Arabic off-line handwritten text recognition. *International Journal on Document Analysis and Recognition*, 26(4), 567–579. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.15045>
- Muehlberger, G., Seaward, L., Terras, M., Oliveira, S., Bosch, V., Bryan, M., Co-lutto, S., D'ejean, H., Diem, M., Fiel, S., Gatos, B., Gru'ning, T., Greinoecker, A., Hackl, G., Haukkoara, V., Heyer, G., Hirvonen, L., Hodel, T., Jokinen, M., Zagoris, K.: Transforming scholarship in the archives through handwritten text recognition: Transkribus as a case study. *Journal of Documentation* (2019)
- N. Altwajry and I. Al-Turaiki, "Arabic handwriting recognition system using convolutional neural network," *Neural Comput. Appl.*, pp. 1–13, Jun. 2020, doi: <https://doi.org/10.1007/s00521-020-05070-8>.
- N. Das, A. F. Mollah, S. Saha, and S. S. Haque, "Handwritten arabic numeral recognition using a multi layer perceptron," *arXiv preprint arXiv:1003.1891*, 2010.
- Nockels, J., Gooding, P., Ames, S., & Terras, M. (2022). Understanding the application of handwritten text recognition technology in heritage contexts: a systematic review of Transkribus in published research. *Archival science*, 22(3), 367-392.
- Pal, U., Roy, R.K. and Kimura, F. (2012), "Multi-lingual city name recognition for Indian postal automation", *Proceedings of the 2012 International Conference on Frontiers in Handwriting Recognition*, IEEE, pp. 169-173.
- Qalam Team. (2024). Qalam: A Multimodal LLM for Arabic OCR and Handwriting Recognition.
- S. Al-Ma'adeed, D. Elliman, and C. Higgins, "A Data Base for Arabic Handwritten Text Recognition Research," 2004.
- S. Ioffe and C. Szegedy, "Batch normalization: Accelerating deep network training by reducing internal covariate shift," in *International conference on machine learning*, pp. 448–456, PMLR, 2015.
- Schantz, H.F. (1982), *The History of OCR (Optical Character Recognition)*, Recognition Technologies Users Association, Manchester Center, VT.
- Shams, M., Elsonbaty, A., ElSawy, W., et al.: Arabic handwritten character recognition based on convolution neural networks and support vector machine. *arXiv preprint arXiv:2009.13450* (2020)
- Springmann, U. and Lüdeling, A. (2017), "OCR of historical printings with an application to building diachronic corpora: a case study using the RIDGES herbal corpus", *Digital Humanities Quarterly*, Vol. 11 No. 2, available at: <http://digitalhumanities.org/dhq/vol/11/2/000288/000288.html> (accessed 13 December 2018).
- Terras, M. (2006), *Image to Interpretation: An Intelligent System to Aid Historians in the Reading of the Vindolanda Texts*, Oxford University Press, Oxford.
- Torki, M., Hussein, M. E., Elsallamy, A., Fayyaz, M., & Yaser, S. (2014). Window-based descriptors for Arabic handwritten alphabet recognition: a comparative study on a novel dataset. *arXiv preprint arXiv:1411.3519*.
- U. Porwal, Z. Shi, and S. Setlur, "Chapter 18 - machine learning in handwritten arabic text recognition," in *Handbook of Statistics* (C. Rao and V. Govindaraju, eds.), vol. 31 of *Handbook of Statistics*, pp. 443–469, Elsevier, 2013.
- Van der Zant, T., Schomaker, L., Zinger, S. and Van Schie, H. (2009), "Where are the search engines for handwritten documents?", *Interdisciplinary Science Reviews*, Vol. 34 Nos 2–3, pp. 224-235.
- Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., . . . & Polosukhin, I. (2017). Attention is all you need. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30, 5998–6008. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1706.03762>
- W. Antoun, F. Baly, and H. M. Hajj, "AraBERT: Transformer-based Model for Arabic Language Understanding," *arXiv (Cornell University)*, pp. 9–15, Feb. 2020.
- Waly, A., Tarek, B., Feteha, A., Yehia, R., Amr, G., Gomaa, W., & Fares, A. (2025). Invizo: Arabic Handwritten Document Optical Character Recognition Solution. *arXiv preprint arXiv:2502.05277*.
- Weber, A., Ameryan, M., Wolstencroft, K., Stork, L., Heerlien, M. and Schomaker, L. (2018), "Towards a digital infrastructure for illustrated handwritten archives", in Ioannides, M. (Ed.), *Digital Cultural Heritage*, Springer International, pp. 155-166.

- Y. Lecun, L. Bottou, Y. Bengio, and P. Haffner, "Gradient-based learning applied to document recognition," *Proceedings of the IEEE*, vol. 86, no. 11, pp. 2278–2324, 1998.
- Y. LeCun, L. Jackel, L. Bottou, A. Brunot, C. Cortes, J. Denker, H. Drucker, I. Guyon, U. Muller, E. Sackinger, et al., "Comparison of learning algorithms for handwritten digit recognition," in *International conference on artificial neural networks*, vol. 60, pp. 53–60, Perth, Australia, 1995.
- Y. LeCun, Y. Bengio, and G. Hinton, "Deep learning," *nature*, vol. 521, no. 7553, p. 436, 2015.
- Tesseract 4.0. <https://github.com/tesseract-ocr/tesseract>.

Osmanlıca Metin Madenciliğinin Problemleri ve Bin Kelime Projesi Test Aşaması

Ayşe Tarhan

Bilişim Teknolojileri Uzmanı ve Eski Türk Edebiyatı Doç. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Mersin 10 Kuzey Kıbrıs Türkiye,
aysedtarhan@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-0493-7928

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 21. yüzyılın ilk yarısında her alanı saran bilgisayarlı inceleme yöntemleri başta tarih alanı olmak üzere edebiyatı da içine alarak derin ve büyük pencereden bakan inceleme imkânlarını araştırmacılara sunmuştur. Artık bir divanın üzerinde etiketlemeler yaparak eserin kahramanlarının ilişkilerini, mekânın en somut hali olan dijital haritalarını ve yazarın eserde sakladığı üslubunu, kelime sıklıkları ve eşdizimlerinin uyumlarıyla görür hâle geldik. Bu çalışma bütün bu yöntemleri *Dijital Osmanlı Projeleri* şemsiyesi altında oluşturulan *Bin Kelime Projesi Test Aşaması* esnasında uygulama tecrübesine sahip oldu. Elde edilen tecrübe sonucunda metin madenciliğine dayanan sorunlar hakkında bilgi paylaşımı amaçlandı. Bu bağlamda çalışmanın literatür taraması bölümünde Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki söz varlığı çalışmaları hakkında bilgi verildikten sonra Dijital Beşeri Bilimler alanında metin madenciliği ve etiketleme çalışmaları ile ilgili gelişmeler aktarıldı. *Bin Kelime Projesinin Test Aşamasında* örneklem alınan eserin *Fuzûlî Divanı* olması nedeniyle bu bölümde Fuzûlî ve Fuzûlî'nin söz varlığı ile ilgili çalışmalar özetlendi. Çalışmanın ikinci bölümü *Dijital Osmanlı Projeleri (DOP)*'ne ayrıldı. Burada çatı proje olan *DOP*'un alt projeleri hakkında bilgiler sunuldu. Çalışmanın üçüncü ana başlığı *Osmanlıca Metin Madenciliğinin Problemleri* oldu. Bu bölümde *Fuzûlî Divanı* üzerinde uygulamalı olarak elde edilen Osmanlıca metin madenciliği problemleri açıklandı. Dördüncü bölüm *Bin Kelime Projesi Test Aşamasının* çıktılarına ayrıldı. Çalışma bu bağlamda gelişen teknolojiyle birlikte metin madenciliği imkânlarının divan şiirinin söz varlığına katkısını sunmaktadır.

Osmanlıca metin madenciliğinde görünen ilk problem grubunun bilgisayar teknolojilerinin Osmanlıca dil yapısı açısından henüz yeterli oranda gelişmemesinden ötürü olduğu anlaşılmıştır. Zira bilgisayar teknolojileri İngilizce gibi kelime yapılarına dayalı dillere göre dizayn edildiğinden kesme işareti ile transkripte edilen *ayn* ve *hemze* gibi harflerin bilgisayar tarafından ayırıcı unsur olarak algılandığı ve buna göre kelime sayısının belirlendiği görülmüştür. Bunun yanı sıra bilgisayar teknolojilerinin henüz Osmanlıca ve Türkçe gibi eklemeli dillerden olan dil yapıları açısından gerekli altyapıya sahip olmaması nedeniyle eklerin birer kelime olarak algılandığı, dolayısıyla yanlış sayısal verilere ulaşıldığı belirlenmiştir.

Osmanlıca metin madenciliğinin ikinci önemli problem grubunun da yine Osmanlıca Arap harflerinin Latin harflerine dönüşmesi aşamasında araştırmacı tarafından yapılan transkripsiyon hataları ya da transliterasyon sorunu olduğu anlaşılmıştır. Bu hatalar kelimeler arasında standart yazımı engellediğinden ya da transliterasyon ile farklı kelimelerin günümüz Türkçesine aktarılırken meydana getirdiği benzer yazım şekilleri olduğu tespit edilmiştir.

Bütün bu problemlerin çözümü açısından makale genelinde metin temizleme, normalizasyon, stemming ve lemmatization işlemleri ve uygulamaları detaylı şekilde açıklanmış, bu uygulamalardaki problemleri azaltmanın yolunun ya tamamen standart transkripsiyon harflerine dönülmesi ya da orijinal Arap harfli metinler üzerinde metin madenciliğinin yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada açıklanan bir diğer konu da *Dijital Osmanlı Projelerinin* alt projesi olan *Bin Kelime Projesi*'dir. Proje test aşamasının çıktıları çalışmanın dördüncü maddesi olan *Bin Kelime Projesi* adı altında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ana proje ise test aşamasında elde edilen tecrübe ile beraber kullanılan yaklaşımlar ve sonuçların birleşiminden meydana geleceği öngörülmektedir.

Kaynaklar

- Akın, A. A. (2025). *ahmetaa/zemberek-nlp* [Computer software]. GitHub. <https://github.com/ahmetaa/zemberek-nlp>(Original work published 2013)
- Akın, A. A., & Akın, M. D. (n.d.). Zemberek: An open source NLP framework for Turkic languages.
- Andrews, W., & Dalyan, S. (2021). Poetry, culture, neuroscience, emotions, and the case of bonding, separation, and separation anxiety in sixteenth-century Ottoman culture: A theoretical preface. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 7(2), 147–174. <https://doi.org/10.2979/jotturstuass.7.2.10>
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Neşriyat.
- Can, F., & Patton, J. M. (2004). Change of writing style with time. *Computers and the Humanities*, 38(1), 61–82.
- Demir, Ö., Şafak, C., Tunali, V., & Hacibeyoğlu, E. P. (n.d.). Robotik eğitimi için görsel bir ara yüz.
- Ertuğrul, E. (2008). *Fuzûlî Divanı söz varlığı, kelime grupları* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Fuzûlî. (1958). *Fuzûlî—Türkçe Divan* (K. Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, & M. Cunbur, Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Karataş, M. (2005). *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nın söz varlığı* [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].
- Lagutina, K., Lagutina, N., Boychuk, E., Vorontsova, I., Shliakhtina, E., Belyaeva, O., Paramonov, I., & Demidov, P. G. (2019). A survey on stylometric text features. *2019 25th Conference of Open Innovations Association (FRUCT)*, 184–195. <https://doi.org/10.23919/FRUCT48121.2019.8981504>
- Mendenhall, T. C. (1887). The characteristic curves of composition. *Science*, 9(214s), 237–249. <https://doi.org/10.1126/science.ns-9.214S.237>
- Ottoman Text Archive Project—Osmanlı Metin Arşiv Projesi. (n.d.). OTAP [Web sitesi]. Bilkent University. <http://otap.bilkent.edu.tr/>
- Özbek, E. E. (2015). Türkiye’de “söz varlığı” çalışmaları ve bunlar üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Kaynak (Akad)*, 3(5), 23–38.
- Püsküllüoğlu, A. (2014). *Yaşar Kemal sözlüğü*. Arkadaş Yayınları.
- Rockwell, G., & Passarotti, M. (2019). The Index Thomisticus as a big data project. *Umanistica Digitale*, 5, Article 5. <https://doi.org/10.6092/issn.2532-8816/8575>
- Şakul, K., Uğur, Y., & Kırmızı, A. (2019). Türkiye’de deneysel ve dijital tarihçiliğin gelişimi için bir strateji çerçevesi. *İçinde Türk askeri kültürü: Tarih, strateji, istihbarat, teşkilat, teknoloji* (ss. 718–728). Kronik Yayınları.
- Tarhan, A. (n.d.). *Digital Ottoman Projects* [Web sitesi]. <https://digitalottomanprojects.org/>
- Tarhan, A. (2021). *Digital Ottoman Projects* [Web sitesi]. <https://digitalottomanprojects.org/>
- Tarhan, A. (2024a). Edebiyat araştırmacıları için bilgisayar dilleri ve metin madenciliği. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 10(3), Article 3. <https://doi.org/10.20322/littera.1477535>
- Tarhan, A. (2024b). *Exploring the applicability of digital humanities tools to Ottoman and Turkish languages* [Master’s thesis, Eastern Mediterranean University].
- Tarhan, A. (2025). *Dijital beşerî bilimler araçlarının metin analizinde ve görselleştirmede kullanılabilirliği ve uygulamaları*. DBY Yayınları.
- Tarhan, A., & Yavuz Oduncu, S. (2024). Bin Kelime Projesi: Fuzûlî “ey” edatı ile kime sesleniyor? *Uluslararası Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri*, 89–104.
- The University of Washington. (n.d.). *The Latîfî Project Exclude Select Vocabulary Program* [Web sitesi]. [Software]. <http://www.thelatipproject.org/>
- Tombul, A. E. (2013). Nevâî ve Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnûn mesnevilerinin karşılaştırmalı sıklık sözlüğü [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Tunalı, V. (2005). A speaker dependent, large vocabulary, isolated word speech recognition system for Turkish [Master’s thesis].
- Tunalı, V. (2011). Metin madenciliği için iyileştirilmiş bir kümeleme yapısının tasarımı ve uygulaması [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
- Tunalı, V. (2020). volkantunali/preto [Computer software]. GitHub. <https://github.com/volkantunali/preto> (Original work published 2017)
- Tunalı, V. (2022). Improved prioritization of software development demands in Turkish with deep learning-based NLP. *IEEE Access*, 10, 40249–40263. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3167269>
- Tunalı, V., & Bilgin, T. T. (2012). Türkçe metinlerin kümelemesinde farklı kök bulma yöntemlerinin etkisinin araştırılması. *Elektrik - Elektronik ve Bilgisayar Mühendisliği Sempozyumu*, 598–602.
- Tunalı, V., & Bilgin, T. T. (2012). PRETO: A high-performance text mining tool for preprocessing Turkish texts. *Proceedings of the 13th International Conference on Computer Systems and Technologies - CompSysTech '12*, 134. <https://doi.org/10.1145/2383276.2383297>
- Tunalı, V., & Bilgin, T. T. (2014). Text mining and social network analysis on computer science and engineering theses in Turkey. *Proceedings of the 15th International Conference on Computer Systems and Technologies - CompSysTech '14*, 187–193. <https://doi.org/10.1145/2659532.2659639>
- Westlake, H. D. (1987). Diodorus and the expedition of Cyrus. *Phoenix*, 41(3), 241–254. <https://doi.org/10.2307/1088192>
- Zemberek-nlp. (n.d.). ner/README.md [Computer software]. GitHub. <https://github.com/ahmetaa/zemberek-nlp/blob/master/ner/README.md>

İKİNCİ BÖLÜM KLASİK EDEBİYAT REFERANS UYGULAMALAR

İSAM Kütüphanesi Veri Tabanları

Şüheda Tokat

Kütüphane uzmanı, suheda.tokat@isam.org.tr,
<https://www.isam.org.tr/kurumsal/arsiv-veri-tabanlari-tr/suheda-tokat-tr>

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Türkiye Diyanet Vakfı tarafından 1988 yılında “ilmî araştırmalar yapmak, özellikle İslâmî ilimler ve şarkiyat alanında yoğunlaşarak ilmî eserler ortaya koymak, yurt içinde ve dışında ilmî toplantılar düzenlemek, araştırmacı yetiştirmek, araştırma kütüphanesi ve dokümantasyon ünitesi kurmak” amacıyla “İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü” olarak kurulmuştur. 1993 yılında ise *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* çalışmaları ile araştırmacı yetiştirme faaliyetleri İSAM bünyesinde aynı çatı altında birleştirilmiştir (Altıkulaç, 2001).

Ansiklopedinin yazım ve redaksiyon işlem basamaklarında ihtiyaç duyulan temel kaynakların birer birer temini ile koleksiyon oluşmaya başlamış, zaman içinde bağış koleksiyonların da katkısıyla daha da zenginleşmiştir. Kütüphane, zenginleşen bu koleksiyonu ile yüzlerce okuyucuya hem kurum bünyesinde hem de web sayfası üzerinden çeşitli hizmetler sunmaktadır. İSAM Kütüphanesi’nin bu hizmetleri üç ana başlık altında toplanabilir: Kütüphane Katalogları, Veri Tabanları ve Arşiv Koleksiyonları. Kütüphane Katalogları bölümünde şu içerikler yer almaktadır: Salnâmeler, Risâleler, Osmanlıca Süreli Yayınlar, Osmanlıca Kitaplar, Dokümantasyon Veri Tabanı, Türkiye Kütüphaneleri Kataloğu, İslami İlimler Alanındaki Tezler Veri Tabanı, Tezler Kataloğu.

Sonuç

Sonuç olarak, İSAM Kütüphanesi'nin araştırmacılara sunduğu hizmetler, sosyal bilim-ler başta olmak üzere akademik çalışmaların desteklenmesi amacıyla şekillendirilmiştir. Kütüphane, kaynak erişimini kolaylaştırmanın yanı sıra literatür taramalarında da kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çözümler geliştirmektedir. Kullanıcıların sunduğu öneriler ve düzeltmeler titizlikle değerlendirilmekte ve bu geri bildirimler doğrultusunda hizmet kalitesi sürekli iyileştirilmektedir. Ayrıca, devam eden altyapı yenileme süreci tamamlandığında, İSAM Kütüphanesi'nin sunduğu hizmetlerin kapsamı ve etkinliği daha da artacak, böylece araştırmacılara daha modern ve kullanıcı dostu bir ortam sağlanacaktır. Kütüphane, bu dinamik süreçler içerisinde yenilikçi yaklaşımlar benimseyerek akademik bilginin erişilebilirliğini artırmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Altıkulaç, T. (2001). İslâm Araştırmaları Merkezi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 23, ss. 44–46). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ülker, M. B. (2011). TDV İSAM Kütüphanesi İlahiyat Makaleler Veri Tabanı Projesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(2), 311–316.
- Aydın, B. (2009). Salnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 36, ss. 51–54). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, B. (2025). Türkiye entelektüel hayatına yeni bir katkı: İSAM Osmanlıca Makaleler Veri Tabanı. *İSAM Bülten*. <https://bulten.isam.org.tr/turkiye-entelektuel-hayatina-yeni-bir-katki-isam-osmanlica-makaleler-veri-tabani/>
- Ülker, M. B. (2011). TDV İSAM Kütüphanesi İlahiyat Makaleler Veri Tabanı Projesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(2), 311–316.

Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarında Dijital Yaklaşımlar: Projeler, Veri Tabanları ve Dijital Sözlükler

Selin Yavuz

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Doktora Öğrencisi,
sarabaciayavuz@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-4770-7049>

Giriş

Dijital teknolojilerin beşerî bilimlerle kesişiminde gelişen *dijital beşerî bilimler* (digital humanities), Klasik Türk edebiyatı çalışmalarına da yeni yöntemler ve farklı bakış açıları sunmaktadır. El yazmalarının dijitalleştirilmesinden metin madenciliğine, sözlük ve arşiv veri tabanlarının kullanımından ilişki haritalarına kadar uzanan bu geniş dijital imkânlar hem araştırma süreçlerini kolaylaştırmakta hem de yeni türden soruların sorulabilmesine olanak sağlamaktadır.

Dijital araçların sağladığı görselleştirme ve karşılaştırmalı analiz imkânları, Klasik Türk edebiyatının sadece estetik boyutunu değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlamlarını da disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alma fırsatı sunmaktadır. Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı alanında ortaya konmuş dijital proje, veri tabanı ve sözlüklerin bir araştırmada nasıl kullanılabileceğini çeşitli örneklerle zaman zaman mukayese yöntemiyle ele almaktadır.

Bu maksatla dijital kaynaklar; Ansiklopedi ve Tematik Bilgi Tabanlı Kaynaklar, Metin ve Belge Tabanlı Dijital Platformlar, Osmanlı Türkçesi Öğrenme Platformları ve Dijital Sözlükler şeklinde çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bunun yanı sıra daha yakından incelemek isteyenler araştırmacılar için yandaki Qr kod okutularak ilgili proje, veri tabanları ve dijital sözlüklere ulaşılabilme imkânı sağlanmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, klasik Türk edebiyatı araştırmalarında dijital kaynakların artan önemi, hem yöntem çeşitliliğini hem de araştırma süreçlerindeki verimliliği büyük ölçüde etkilemektedir. Bu çalışma kapsamında tanıtılan dijital ansiklopediler, sözlükler, veri tabanları ve öğretim platformları; içerik yapıları, sundukları olanaklar ve kullanım pratikleri bakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmacılara biyografik bilgi, kavram çözümlemesi, metin erişimi, bibliyografik tarama ve kelime çözümleme gibi çok yönlü katkılar sağlayan bu dijital ortamlar, hem alanın mevcut ihtiyaçlarına yanıt vermekte hem de yeni yöntemlerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Osmanlıca öğretimi, metin analizi ve arşiv belgelerine dayalı çalışmalar gibi farklı alanlardaki araştırmalara sundukları destek göz önünde bulundurulduğunda, dijital dönüşümün klasik edebiyat çalışmalarına kazandırdığı imkânların her geçen gün daha da önemli hâle geldiği görülmektedir. Bu çalışmada, dijital kaynakların yapısal özelliklerini ve akademik katkılarını ayrıntılı biçimde ele almakla, alana yönelik bilinçli ve verimli bir kullanımın kapılarını aralamak hedeflenmiştir.

Kaynaklar

- Aynur, H. (2005). Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, yayınlar, haberler toplu sayı 1990—2005. HAB.
- Çetin, S. (2018). Köktü mazide bir âti: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü II (20. yüzyıldan günümüze 1860–1985) projesi. Bilig, 86, 215–218.
- Karahan, A. (2023). Sürekli yenilenen bir hazine: Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. Kültür Araştırmaları Dergisi, 17, 361–367. <https://doi.org/10.46250/kulturd.1298313>
- Köksal, M. F. (2023). Hengâme hengâmesi ve şair aslında ne diyor. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 31, 438–459.
- Özdemir, K. (2023). Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (Türkçenin yazılı edebî birikimi). Milli Folklor, 18(138), 221–223.
- Özer, F. (2018a). Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Sistemi (TEBDİZ). Bilig, 86, 219–221.
- Özer, F. (2018b). Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Sistemi (TEBDİZ) üzerinde yeni gelişmeler: Hızlı transkripsiyon ve metin tamiri. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2(4), 229–237. <https://doi.org/10.34083/akaded.424864>
- Taşkın, G., Atik, A., & Doğan Averbek, G. (2022). Gönüllerin dirliği: Hayatı'l-Kulub bi-Rivayati Ebi Eyyub—Ebu Eyyub el-Ensari'nin hadis ve rivayetleri. Ötüken Neşriyat.
- Toptaş, E. S. (2020). 27 ciltlik ansiklopediye eşdeğer veri tabanı: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi. Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 93, 223–226.
- Yazar, S. (2011). Anadolu sahası Klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yilter, S., & Köse, S. (2021). Türk edebiyatının bağlamalı dizinleri ve işlevsel sözlüğü sistemi (TEBDİZ). Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 66.

Dijital Kaynaklar

- E-Osmanlıca. (2025, Nisan 21). <https://www.eosmanlica.com/>
- İslam Ansiklopedisi. (2025, Nisan 27). <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- İslam Düşünce Atlası. (2025, Nisan 19). <https://islamdusunceatlasi.org/>

- Kelime.com. (2025, Nisan 19). <https://kelime.com/>
- Klasik Edebiyat Araştırmaları. (2025, Nisan 19). <https://klasikedebiyat.com/>
- Klasik Edebiyat Tezkire Terimleri Sözlüğü. (2025, Nisan 19). <https://tetes.klasikedebiyat.com/>
- Kubbealtı Lugatı. (2025, Nisan 21). <https://lugatim.com/s/>
- LEHÇEDİZ. (2025, Nisan 30). <https://lehcediz.com/>
- LexiQamus. (t.y.). (2025, Mayıs 15). <https://www.lexiqamus.com/tr>
- Mutferriqa: Osmanlı ve Türkiye Çalışmaları Keşif Portalı. (2025, Nisan 19). <https://www.mutferriqa.com/>
- Mühür Veri Tabanı. (2025, Mayıs 15). <https://muhur.yek.gov.tr/>
- Nişanyan Sözlük: Türkçe Etimolojik Sözlük. (2025, Mayıs 15). <https://www.nisanyansozluk.com/>
- Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Veri Tabanı. (2025, Nisan 21). <https://www.osmanliedebiyati.com/>
- Osmanlı Kitabeleri Projesi. (2025, Mayıs 31). <http://www.ottomaninscriptions.com/>
- Osmanlıca Sözlük ve Kelime Çözücü. (2025, Mayıs 15). <https://pauclt.com/osmtr/>
- Türk Dili Kurumu Sözlükleri. (2025, Nisan 30). <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. (2025, Nisan 11). <https://tees.yesevi.edu.tr/proje-hakkinda/proje-kapsami>
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS) Yöntem. (2025, Nisan 3). <https://teis.yesevi.edu.tr/yontem>
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS). (2025, Nisan 3). <https://teis.yesevi.edu.tr/anasayfa>
- Türk Lehçeleri ve Metinleri Bağlamalı Dizin İşlevsel Sözlük Yönetimi Tanıtım Dosyası. (2025, Nisan 30). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Merkez Kütüphanesi. <https://kutuphane.omu.edu.tr/wp-content/uploads/sites/23/2022/01/lehcedizz-1.pdf>
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2019, Ocak 17). İslam Ansiklopedisi web sitesine kullanıcı dostu tasarım. <https://tdv.org/tr-TR/islam-ansiklopedisi-web-sitesine-kullanici-dostu-tasarim/>
- Ulema Veri Tabanı. (2025, Nisan 27). <https://ulema.isam.org.tr/>
- Wikilala. (2025, Nisan 30). <https://www.wikilala.com/about>

Yazılı Hafızanın Dijital Taşıyıcıları: e-Kitap Platformları

Ecemnur Topcu

Bilim Uzmanı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı, ecemnurtopcu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4042-0929>

Giriş

Beşerî bilimlerin dijitalleşme süreci, bilgiye erişim biçimlerinde köklü değişimlere neden olmaktadır. E-kitap platformları ise bu değişimin merkezinde yer almaktadır. Bu platformlar, bir yandan kitap üretimi ve erişimi süreçlerini dijitalleştirerek akademik üretimi yeniden şekillendirirken diğer yandan araştırmacılara ve öğrencilere kapsamlı, hızlı ve uzaktan erişilebilir bilgi kaynakları sunarak beşerî bilimlerin araştırma pratiklerini değiştirmektedir.

“E-kitap” kavramına dair literatürde farklı tanımlamalar mevcuttur. Bu çalışmada kullanılan e-kitap kavramı, basılı veya el yazması bir kitabın sayısallaştırılarak elektronik ortama aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle e-kitap, içeriği dijital olarak erişilebilir hâle getirilmiş kitap demektir (Walters, 2013).

E-kitap kullanımı son yıllarda yaygınlaşmış olsa da bu teknolojinin kökenleri 1970’lere kadar gitmektedir. 1971’de Michael Hart tarafından başlatılan ve 10.000 kitaplık bir dijital halk kütüphanesi oluşturmayı amaçlayan ilk girişim, günümüzde “Project Gutenberg” adıyla bilinmektedir (Akbaytürk, 2002). Bu proje, dijital yayıncılığın ve açık erişimli e-kütüphanelerin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir.

E-kitapların akademik dünyada da etkisi oldukça büyüktür. Zira akademik bilginin üretimi, yayılımı ve erişimi açısından dijital kaynakların önemi giderek artmaktadır. E-kitaplar yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp araştırma süreçlerini hızlandırmakta, erişimi kolaylaştırmakta ve eğitimde çeşitlilik sağlamaktadır (Walters, 2013). E-kitapların öneminin artmasıyla üniversiteler ve araştırma kurumları dijital kaynaklara yönelmekte ve kendi basılı kaynaklarını dijitalleştirmektedir.

Sonuç

Genel olarak bakıldığında e-kitap platformları bilgiye ulaşımı kolaylaştırıp herkes için erişilebilir hâle getiren ve akademik üretimin artmasına yardımcı olan kaynaklardır. Araştırmacılar bu platformlar sayesinde ulaşmak istedikleri eserler için çok daha az vakit harcamaktadır. Ayrıca yine bu platformlar, araştırmacılara fiziksel olarak inceleme imkânı elde edemedikleri katalogları çok daha hızlı tarama şansı sunmaktadır.

Yazma eser tarihimizde varlığı bilinen ancak nüshasına ulaşamayan birçok eser mevcuttur. E-kitap platformları sayesinde dünyadaki en büyük yazma eser katalogları kolaylıkla taranabildiği için sadece ismen bilinen bu eserleri bulmak daha mümkün hâle gelmektedir. Ayrıca yine bu platformlar sayesinde kültürel hazinelerin dünyadaki dağılımı daha somut bir şekilde görüntülenebilmektedir.

El yazması eserlerin haricinde e-kitap platformları ile araştırmacının ilgilendiği konu hakkında dünyanın neresinde, hangi dilde, nasıl çalışmalar yapıldığını bulmak ve bunları incelemek çok daha kolay hâle gelmektedir.

E-kitap platformları sadece bilgiye ulaşımı hızlandırıp kolaylaştırmamış aynı zamanda kitaba sahip olmanın maliyetini düşürmüş hatta bazı platformlar sayesinde neredeyse sıfıra indirmiştir. Bu yolla araştırmacılar bir kitabı satın almadan önce o kitabın, ihtiyacı karşılayıp karşılamayacağını inceleme imkânı elde etmiştir. Ayrıca dijitalleştirilmiş kitap kullanımının belirli açılardan kâğıt tasarrufu sağladığını söylemek de mümkündür.

Kaynaklar

- Akbaytürk, T. (2002, October 24). E-kitaplar ve kütüphaneler. In *Research Libraries and Technological Innovation Conference*, Bolu.
- Önder, I. (2010). *Elektronik kitap olgusu ve Türkiye’de durum* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Schuster, K., & Dunn, S. E. (Eds.). (2021). *Routledge international handbook of research methods in digital humanities*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429777028>
- Suber, P. (2012). *Open access*. The MIT Press.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>
- Walters, W. H. (2013). E-books in academic libraries: Challenges for acquisition and collection management. *Portal: Libraries and the Academy*, 13(2), 187–211. <https://doi.org/10.1353/pla.2013.0012>

Dijital Kaynaklar

- Beinecke Rare Book & Manuscript Library (Yale University Library). <https://collections.library.yale.edu> (Erişim Tarihi: 23.06.2025)
- Brill Open E-book Collection. <https://brill.com/search/category/open-access> (Erişim Tarihi: 21.06.2025)
- Gallica. <https://gallica.bnf.fr/accueil/en/html/accueil-en> (Erişim Tarihi: 23.06.2025)
- HathiTrust. <https://www.hathitrust.org> (Erişim Tarihi: 28.06.2025)
- IRCI Digital Library. <https://library.ircica.org/Pages/Collections> (Erişim Tarihi: 20.06.2025)
- Islamic Manuscripts at the University of Michigan Library. <http://wayback.archive-it.org/5871/20160822195915/http://www.lib.umich.edu/islamic/> (Erişim Tarihi: 28.06.2025)

Jstor. <https://www.jstor.org> (Erişim Tarihi: 27.06.2025)
Koç University Collection. <https://librarydigitalcollections.ku.edu.tr/collection/el-yazmalari-koleksiyonu/>
(Erişim Tarihi: 26.05.2025)
Millî Kütüphane Dijital Kütüphane. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr> (Erişim Tarihi: 30.06.2025)
Princeton Digital Library of Islamic Manuscripts (Digital PUL). <https://library.princeton.edu> (Erişim Tarihi: 30.06.2025)
SOAS University of London Digital Collections. <https://digital.soas.ac.uk/> (Erişim Tarihi: 22.06.2025)
Türkiye Yazma Eserler Kurumu. <https://portal.yek.gov.tr/main/login>
<http://www.ekitap.yek.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.06.2025)
Union Catalogue of Manuscripts from the Islamicate World (FIHRIST). <https://www.fihrist.org.uk> (Erişim Tarihi: 22.06.2025)
Qalamos. <https://www.qalamos.net/content/index.xed?lang=en> (Erişim Tarihi: 28.06.2025)
Qatar Digital Library (QDL). [https://www.qdl.qa/en/search/site/?f\[0\]=document_source;archive_source](https://www.qdl.qa/en/search/site/?f[0]=document_source;archive_source)
(Erişim Tarihi: 26.06.2025)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KLASİK EDEBİYATTA DİJİTAL ÇALIŞMALAR VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Edebî Eserlerde Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Mekân Analizleri*

Fatih Altuğ

Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
fatih.altug@bogazici.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8007-0169>

Giriş

Edebiyat metinlerinin coğrafi dokusunu dijital haritalara tercüme etme çabası; ilk bakışta vadettiği nesnel kesinliğe kolayca teslim olmayan, araştırmacıyı sürekli yorumlayıcı kararlarla yüzleştiren, teknik bir titizlik kadar eleştirel bir sabrı da gerektiren bir girişimdir. Ancak bu, haritanın metnin o karmaşık ve çok katmanlı gerçekliğinin yerini alacağı, onu pürüzsüz bir veri yüzeyine indirgeyeceği anlamına gelmemektedir. Aksine bu çalışma, haritanın kendisini nihai bir cevap olarak sunan bir yaklaşıma değil; haritalama ediminin kendisinin, yani veriyi toplama, temizleme, görselleştirme ve sorgulama süreçlerinin, metnin anlam katmanlarıyla nasıl girift bir ilişkiye girdiğini anlamaya yönelik bir dikkati çağırmaktadır.

Bu çalışmada, edebî mekânın akışkan ve çoğu zaman belirsiz doğası; koordinatların, çizgilerin ve poligonların katı ama bir o kadar da üretken mantığıyla buluşmasıyla gerçekleşen karşılaşmanın yarattığı gerilim, bir zayıflık olarak değil, aksine eleştirel bir imkân olarak ele alınmaktadır. Bir metni haritalama deneyiminin yanı sıra onu kuramsal, metodolojik ve etik veçheleriyle birlikte adım adım serimlemekle birlikte haritalama eyleminin kendisini ve yorumsal sonuçlarını görünür kılmak amaçlanmaktadır.

* Bu makale Boğaziçi Üniversitesi tarafından desteklenen 24B10SUP2 numaralı proje kapsamında hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Anderson, J. (2025). *Literary atlas: Plotting a new literary geography*. Routledge.
- ArcGIS Pro Toolset. (2024). *Find Hot Spots—Spatial statistics*. Esri.
- ArcGIS StoryMaps. (2023). *Getting started with ArcGIS StoryMaps*. <https://storymaps.arcgis.com/stories/cea22a609a1d4cccb8d54c650b595bc4>
- Bodenhamer, D. J., Corrigan, J., & Harris, T. M. (2010). *The spatial humanities: GIS and the future of humanities scholarship*. Indiana University Press.
- Carroll, F., & Carroll, E. (2022). Budget travel in the Mediterranean: A methodology for reconstructing ancient journeys through least-cost networks. *Journal of Computer Applications in Archaeology*, 5(1), 35–56. <https://doi.org/10.5334/jcaa.88>
- Conroy, M. (2021). *Literary geographies in Balzac and Proust*. Cambridge University Press.
- Davidson, J., Bondi, L., & Smith, M. (Eds.). (2007). *Emotional geographies*. Ashgate.
- Esri. (2021). *Create a standout story with the ArcGIS StoryMaps design panel*. <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/arcgis-storymaps/constituent-engagement/create-a-standout-story-with-arcgis-storymaps-design-panel>
- Esri. (2024a). *How should I interpret the output of density tools?* <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/product/analytics/how-should-i-interpret-the-output-of-density-tools>
- Esri. (2024b). *How Hot Spot Analysis (Getis-Ord Gi) works—ArcGIS Pro**. <https://links.esri.com/Getis-OrdGi>
- Esri. (2024c). *ArcGIS Pro licensing and pricing overview*. <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/get-started/about-licensing.htm>
- GeoJSON. (t.y.). *GeoJSON format specification*. <https://geojson.org>
- GeoNames. (t.y.). *GeoNames geographical database*. <https://www.geonames.org>
- Gregory, I. N., Donaldson, C., & Cooper, D. (2011). Mapping the English Lake District: A literary GIS. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 36(1), 89–108.
- Harper, C., & Gorham, R. B. (2020). From text to map: Combining named entity recognition and geographic information systems. *Code4Lib Journal*, 49. <https://journal.code4lib.org/articles/15405>
- Jenstad, J. (2022). The Agas map. In *The Map of Early Modern London* (Edition 7.0). University of Victoria. <https://mapoflondon.uvic.ca/map.htm>
- Leaflet. (2025, May 18). *Leaflet 2.0.0-alpha release notes*. <https://leafletjs.com/2025/05/18/leaflet-2.0.0-alpha.html>
- Mapbox. (2025). *Mapbox webinars*. <https://www.mapbox.com/webinars>
- Massey, D. (2005). *For space*. SAGE.
- Monmonier, M. (2018). *How to lie with maps* (3rd ed.). University of Chicago Press.
- Murrieta-Flores, P., Donaldson, C., Gregory, I., & Martínez-Hidalgo, F. (2017). GIS and literary history: Advancing digital humanities research through spatial analysis. *Digital Humanities Quarterly*, 11(1).
- OSF. (t.y.). *Sharing research outputs on the Open Science Framework*. <https://osf.io>
- Peluso, N. L. (1995). Whose woods are these? Counter-mapping forest territories in Kalimantan, Indonesia. *Antipode*, 27(4), 383–406.
- Piatti, B., Bär, H. R., Reuschel, A.-K., Humi, L., & Cartwright, W. (2009). Mapping literature: Towards a geography of fiction. In *Cartography and Art* (Lecture Notes in Geoinformation and Cartography, pp. 1–16). Springer.
- QGIS Documentation. (2025). *Coordinate reference systems—QGIS documentation*. https://docs.qgis.org/latest/en/docs/gentle_gis_introduction/coordinate_reference_systems.html
- QGIS Project. (2025). The QGIS project: Spatial without compromise. *International Journal of Geo-Information*, 14(6), 113–124.
- Recogito. (t.y.). *Semantic annotation without the pointy brackets*. <https://recogito.pelagios.org>
- spaCy. (t.y.). *Linguistic features: Named entity recognition*. <https://spacy.io/usage/linguistic-features>
- Stanford Literary Lab. (2016). *The Emotions of London* (Pamphlet 13). <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet13.pdf>
- World Historical Gazetteer. (t.y.). *Linking knowledge about the past via place*. <https://whgazetteer.org>

Klasik Edebiyat Dünyasını Dijital Yöntemlerle Haritalamak: Bir Nazîre Mecmuasının Sosyal Ağ Analizi

Abdullah Karaarslan

Doktora Öğrencisi, Sabancı Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
abdullah.karaarslan@sabanciuniv.edu, <https://orcid.org/0000-0002-1671-6324>

Giriş

Klasik Türk edebiyatında edebî üretim, münferit bir faaliyet olmanın ötesinde şairler arasında kurulan çok katmanlı ilişkiler zemininde gerçekleşmektedir. Bu ilişkilerin görünür olduğu türlerden biri olan nazîre; gelenekte hürmetin, dostluğun veya rekabetin ifadesi niteliğindedir (Köksal, 2023). Bu yönüyle nazîre, edebî alan içinde hem estetik bir karşılık verme biçimi hem de sosyal ve kültürel sermayenin dolaşımını sağlayan bir etkileşim aracıdır. Nazîreler, şairler arası ilişkilerin göstergeleri olarak okunduğunda, şairlerin kimlerle ilişki kurduğu, hangi çevrelere bağlı olduğu ve edebî pozisyonunu nasıl inşa ettiği takip edilebilir durumdadır. Nazîrelerin derlendiği mecmualar ise edebî toplulukların ve prestij dinamiklerinin izinin sürülebileceği tarihî ilişki ağları sunmaktadır. Bu ağlar içinde kimi şairler merkezî konumlarda bulunmuş, kimisi çeperde kalmış, kimisi de farklı gruplar arasında köprü işlevi görmüş vaziyettedir. Bu ilişkisel veriler, edebî üretimin bireyler arasında nasıl dolaştığının, biçimlendiğinin ve kimler etrafında yoğunlaştığının anlaşılmasına imkân tanımaktadır.

Bu çalışma, metin merkezli bir okuma yapmaksızın nazîre mecmualarındaki ilişkisel ağı anlamlandırmayı amaçlamaktadır (Peri, 2020). Bu yaklaşımla, şairler arası edebî ilişkiler sosyal ağ yapısı içinde sorgulanacaktır. Bunun için XVI. yüzyılda üretildiği düşünülen mürettibi meçhul bir nazîre mecmuası incelenecek ve şu sorulara cevap aranacaktır: Nazîre etkinliğine bakıldığında bu mecmuanın şiir ağında kimler merkezî figürdür, kimler çeperdedir? Nazîrelerde karşılıklılık ne düzeydedir? Edebî

Kaynaklar

- Altuntaş, S. (2023). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9940 numarada kayıtlı Mecmua-i Nezâir'in (63a-135a) transkripsiyonlu metni ve MESTAP'a göre tasnifi*. [Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
- Bağdatlı Ahdî. (2018). *Gülşen-i Şu'arâ* (S. Solmaz, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Nevizâde Atâî. (2017). *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakâ'ik*. (S. Donuk, Ed.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production: Essays on art and literature*. (R. Johnson, Ed. & Intro.). Columbia University Press.
- Edelstein, D., Findlen, P., Ceserani, G., Winterer, C., & Coleman, N. (2017). Historical research in a digital age: Reflections from the Mapping the Republic of Letters project. *The American Historical Review*, 122(2), 400–424.
- Edirneli Nazmî. (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. (M. F. Köksal, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi. (2018). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*. (F. Kılıç, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- İnalçık, H. (2003). *Şair ve patron: Patrimonyal devlet ve sanat üzerinde sosyolojik bir inceleme*. Doğu Batı Yayınları.
- Kadushin, C. (2012). *Understanding social networks: Theories, concepts and findings*. Oxford University Press.
- Kara, E. E. (2019). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9940 numarada kayıtlı nazîre mecmuası (2a–62b): İnceleme-çeviri yazılı metin*. [Master's thesis, Kırklareli Üniversitesi].
- Karaarslan, A. (2020). *Diverging career paths and social networks: A cohort of the students with literary talent in the Sahn madrasas in the sixteenth century*. [Master's thesis, İstanbul Şehir Üniversitesi].
- Karaarslan, A. (2022). Yetenekli bir şair ve hırslı bir âlim-bürokrat: Bâkî'nin profesyonel kariyeri ve sosyal ağı. In H. Kaplan (Ed.), *Edebiyat yazıları III: Bu devr içinde benim padişah-ı mülk-i sühan: Bâkî kitabı* (pp. 107–129). Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Köksal, M. F. (2003). Nazire kavramı ve klasik Türk şiirinde nazire yazıcılığı. *Diriözler armağanı*, 215–290.
- Köksal, M. F. (2006). *Divan şiirinde nazire*. Akçağ Yayınları.
- Kuru, S. S. (2013). The literature of Rum: The making of a literary tradition (1450–1600). In S. Faruqi & K. Fleet (Eds.), *The Cambridge history of Turkey*. (Vol. 2, pp. 549–577). Cambridge University Press.
- Mecmua-i Nezâ'ir. (n.d.). [Manuscript, TY 9940]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi.
- Péri, B. (2020). "... Beklerüz": 16. Yüzyıldan kalma bir osmanlı nazire ağı. *Kültürk*, 2, 47–79.
- Pervâne b. Abdullah. (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*. (K. A. Gıynaş, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Riyâzî Muhammed Efendi. (2017). *Riyâzî's-Şuara*. (N. Açıkgöz, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Saraç, M. A. Y. (1996). Emrî'nin hayatı ve edebî kişiliği. *Türkiyat Mecmuası*, 20, 315–331.
- Sehî Beg. (2017). *Heşt Bihişt*. (M. Çavuşoğlu, Ed.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Tolasa, H. (2002). *Şehî, Lâtîf ve Âşık Çelebi tezkiyelerine göre 16. yüzyılda edebiyat: Araştırma ve eleştirisi*. Akçağ Yayınları.
- Warren, C., Shore, D., Otis, J., Wang, L., Finegold, M., & Shalizi, C. (2016). Six Degrees of Francis Bacon: A statistical method for reconstructing large historical social networks. *Digital Humanities Quarterly*, 10 (3).
- Wetherell, C. (1998). Historical social network analysis. *International Review of Social History*, 43(56), 125–144.
- Yang, S., & Springer-Keller, F. (2017). *Social network analysis: Methods and examples*. SAGE Publication

Dîvân-ı Bâkî'nin Eleştirel Metin Neşrinde Dijital Olanaklar ve Yapay Zekâ Destekli Uygulamalar

Furkan Öztürk

Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
furkanozturk@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1078-7498>

Osmanlı edebiyatı eleştirel metin neşri alanında yerli ve yabancı araştırmacıların katkılarıyla kayda değer bir külliyat oluşmuştur. Metin neşri kuramlarını, karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini ele alan bu literatür, özellikle Osmanlı edebî metinlerinin edisyonuna yönelik metodolojik farkındalığı artırarak yeni yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamıştır. En önemlisi ise metin neşrinin titizlik ve yetkinlik gerektiren ciddi bir akademik disiplin olduğu bilincinin yerleşmesini sağlamıştır. Öncü edisyonlardan (*Yunus Emre Dîvânı*, *Hayâlî Bey Dîvânı*) günümüze, sayısız eleştirel metin çalışması bilim dünyasına kazandırılmış olmasına karşın Osmanlı metin neşri alanında nicel artışın niteliksel düzeyde aynı ölçüde gelişmediği eleştirisi uzman çevrelerce sıkça dile getirilmektedir. Bu eleştiriler, artık güncelliğini yitirmiş metodolojik yaklaşımların günümüzde hâlâ geçerliliğini koruması, yazma nüsha sayısının fazlalığının hâlen bir sorun olarak görülmeye devam edilmesi ve metin neşrinin yalnızca transkripsiyona indirgenmesi gibi temel sorunlar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bugün için, yalnızca bir metni günümüz alfabesiyle aktarmak ya da farklı nüshalar arasındaki varyantları yüzeysel biçimde sıralamak, eleştirel bir edisyonun gerekliliklerini karşılamaktan epey uzak olarak görülmektedir. Eleştirel metin neşriyle uğraşan bir araştırmacıdan, tek nüshalı veya çok nüshalı eski bir metni öncelikle bütüncül bir bakış açısıyla kavraması, metnin içerdiği bilgi ve kültürel unsurları titizlikle tespit edip açıklaması, ayrıca bu unsurların doğruluğunu yazma nüshalar arasındaki varyantlar üzerinden denetleyerek metnin anlamını kesinleştirmesi beklenmektedir¹.

¹ Bu konuları farklı yönleriyle ele alıp değerlendiren yazılar için bkz. Tunca Kortantamer. "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları." *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayın-

Kaynakça

- Aksoyak, İsmail Hakkı. “Gelibolulu Mustafa Âlî ve Bâkî’nin Münasebetleri (Kühû’l-ahbâr ve divanlarına göre).” *Osmanlı Araştırmaları Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan-1*. 25 (2005): 69-82.
- Andrews, Walter G. “Osmanlı metin çalışmaları: geçmişe meydan okuma, geleceği tasarlama.” Çev. Veytsel Öztürk. *Eski metinlere yeni bağlamlar: Osmanlı edebiyatı çalışmalarında yeni yönelimler; Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları X*. Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Kriter Yayınları, 2015, 36-58.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Bakî Divanı*. İstanbul: Sühulet Kitap Yurdu, 1935.
- Kaplan, Hasan. “İki Şair Bir Şiir.” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 56 (2016): 1031-1062.
- Kaplan, Hasan. “Bâkî’nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar.” *International Journal of Language Academy*. 23 (2018): 223-253.
- Kaplan, Hasan. “Bâkî’nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar.” *International Journal of Language Academy*. 23 (2018): 223-253.
- Kaplan, Hasan. “Ah Şu Mürettip Müstensih ve Münekkithlerin Ettikleri Bu Şiirler Bâkî’nin mi?” *Kültürk Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 9 (2024): 51-95.
- Kortantamer, Tunca. “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları.” *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004, 31-54.
- Küçük, Sabahattin. *Bakî Dîvânı, Tenkitli Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Özyıldırım, Ali Emre. “Tarihî seyri içinde dîvân şiiri metinlerinin popüler yayınları: amaç neydi? sonuç ne oldu?” *Metin Neşri: problemler, tespitler, öneriler; Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII*. Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, 64-87.
- Özyıldırım, Ali Emre. “Bir metni neşretmek.” *Metin Neşri: problemler, tespitler, öneriler Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII*. Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, 16-25.
- Tezcan, Nuran. “Semih Tezcan’ın Notlarına Göre Bir ‘Çekimleyen’ Profili.” *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırma Dergisi*. 27 (2021): 27-45.
- Tulum, Mertol. *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Nâme-i Kudsi (Menâkıbu’l-Kudsiyye)’nin Yayımlanmış Metninden Derlenen Verilerle*. İstanbul: Çizgi Yayınları, 2017.

Bâkî Divanı Nüshalarında Metinsel Farklılıkların İzinde: Bakî Divanının Dijital Neşirleri Projesi

Gülşah Taşkın - Enes Yılandiloğlu - Fatma Elcan

Gülşah Taşkın, Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gulsah.taskin@bogazici.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7013-3413>

Enes Yılandiloğlu, Yüksek Lisans Öğrencisi, Helsinki Üniversitesi Dijital Beşerî Bilimler Bölümü
enes.yilandiloglu@helsinki.fi, <https://orcid.org/0009-0009-2764-8011>

Fatma Elcan, Yüksek Lisans Öğrencisi, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fatmaelcan99@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-4149-386X>

Giriş

Osmanlı edebiyatının usta temsilcilerinden Mahmûd Abdûlbâkî (ö. 1600), şiirlerinde kullandığı mahlasıyla Bâkî, Osmanlı edebî geleneğinin biçimlenmesinde belirleyici rol oynamış şairlerden biridir. Bâkî divanına ait, farklı yüzyıllarda ve çeşitli müstensihler tarafından istinsah edilmiş yüzlerce nüsha günümüze kadar ulaşmıştır. Bu zengin yazma külliyyatı hem yazmaların hem de şairin edebî üretiminin durağan olmayan doğasını ve zaman içinde geçirdiği değişim ile dönüşümleri izlemek açısından kıymetli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak bu kaynağın yalnızca geleneksel yöntemlerle ele alınarak incelenmesi, araştırmacıların erişebileceği yeni bilgi ve verilere ulaşmasını güçleştirmekte; dolayısıyla derinlemesine analizlerin gerçekleştirilmesini olanaksız hâle getirmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda büyük gelişme gösteren dijital beşerî bilimler alanında kullanılan teknolojik imkân ve yöntemlerin Osmanlı metin çalışmalarına dâhil edilmesi ihtiyaç hâline gelmiştir. Geleneksel yöntemlerle dijital beşerî bilimler yaklaşımlarının harmanlanarak kullanılması, Osmanlı metinlerini yeni sorular, yenilikçi yöntemler ve çok katmanlı analiz olanaklarıyla ele alma ihtiyacına cevap verecek ve yapılan araştırmaların daha bilimsel ve derinlikli bir nitelik kazanmasına imkân tanıyacaktır.

Bakî Divanının Dijital Neşirleri Projesi, dijital beşerî bilimler yöntem ve araçlarının Osmanlı metin çalışmalarında nasıl kullanılabileceğini Bâkî divanının yazma nü-

Kaynaklar

- Andrews, W. G. (1992). The Ottoman text edition project (OTEP) and the Divan poetry archive project. *Turkish Studies Association Bulletin*, 16 (2), 217–233.
- Andrews, W. G., & Taşkın, G. (2018). The fourth wave: The digital future of Ottoman manuscripts, manuscript transcription, edition and textual studies. In O. Kolbaş & O. Üçer (Eds.), *Âb-ı Hayât'ı aramak: Gönül Tekin'e armağan* (pp. 354–372). Yeditepe Yayınevi.
- Bordalejo, B. (2021). Well-behaved variants seldom make the apparatus: Stemmata and apparatus in digital research. *Digital Medievalist, Special Cluster 2*. <https://doi.org/10.16995/dm.8065>
- Janicki, M., Kati, K., & Mari, S. (2023). Exploring Finnic written oral folk poetry through string similarity. *Digital Scholarship in the Humanities*, 38(1), 180–194. <https://doi.org/10.1093/lc/fqac034>
- Kuru, S. S., & Taşkın, G. (2022). Digital critical editions of Ottoman Turkish poetry: *The Baki project*. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 9(2), 33–36.
- Manning, C. D., Raghavan, P., & Schütze, H. (2008). *Introduction to information retrieval*. Cambridge University Press.
- Pedregosa, F., Varoquaux, G., Gramfort, A., Michel, V., Thirion, B., Grisel, O., ... Duchesnay, É. (2011). Scikit-learn: Machine learning in Python. *Journal of Machine Learning Research*, 12, 2825–2830.
- Pire, Ş. (2022). *Yazmalarda gizlenen hikâyeler: Baki Divanı yazmaları üzerinden şairin ve şiirinin değişimi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Salton, G., & Buckley, C. (1988). Term-weighting approaches in automatic text retrieval. *Information Processing & Management*, 24(5), 513–523. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(88\)90021-0](https://doi.org/10.1016/0306-4573(88)90021-0)
- SCRIBE/KÂTİB. [Erişim Tarihi: 05.06.2025]. <https://www.thebakiproject.org/main/tr/scribe-katib>
- Sokal, R.R. ve Michener, C.D. (1958). A statistical method for evaluating systematic relationships. *University of Kansas Science Bulletin*, 38, 1409-1438.
- Taşkın, G. (2020). Bâkî Divanı'nın iki nüshası ve Osmanlı metin çalışmaları üzerine bazı düşünceler. *Journal of Turkish Studies (Türklik Bilgisi Araştırmaları)*, 54, 325–341.
- Taşkın, G. (2021). 'Bâkî kalur sahife-i âlemde adumuz': *Baki Projesi*. In Ş. Yalçınkaya (Ed.), *Türk dünyasında dil, edebiyat ve kültür yolunda (Türkbilim Araştırmaları Dizisi 4)* (pp. 262–277). Kutlu Yayınevi.
- Tehrani, J. J. (2013). The phylogeny of Little Red Riding Hood. *PLoS ONE*, 8(11), e78871. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0078871>
- The Baki Project. (n.d.). *The Baki Project*. Retrieved June 5, 2025, from <https://www.thebakiproject.org>
- Wagner, R. A., & Fischer, M. J. (1974). The string-to-string correction problem. *Journal of the ACM*, 21(1), 168–173. <https://doi.org/10.1145/321796.321811>
- Yıldanlıoğlu, E., Taşkın, G., & Elcan, F. (2025). *Bâkî manuscript viewer*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15681786>

Orta Çağ Bilgeliğini Kodlamak: Batı Avrupa Kaynaklı El Yazmaları, Görsel ve Resimli Metinlerin Dijitalleştirilmesi

Seda Demir

Dr., Milli Eğitim Müdürlüğü/Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, sedademir@sakarya.edu.tr, <http://0000-0002-3044-8530>.

Giriş

El yazması anlamına gelen *manuscript* terimi; Latince kökenli iki sözcüğün, el anlamına gelen *manus* ve yazmak anlamına gelen *scribere* sözcüklerinin birleşimiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bir el yazması temel anlamıyla elle yazılmış bir esere işaret etmektedir. Özellikle kalemleri bırakıp dijitalle yöneldiğimiz bu çağda, el yazısının öznel bir ifade biçimi olarak önemi daha da belirginleşmiştir (Wellesley, 2021, s. 11). Orta Çağ Avrupasının kültürel, entelektüel; ayrıca, yazı sanatları kadar sayfa bezeme ve süsleme sanatlarındaki mirasını yansıtan en somut belgeler el yazmaları ve bu dönemlerden kalan resimli kitaplardır. İlk örnekleri dinî metinler odağında kaleme alınmış veya ciltlenmiş olsa da astronomi, tarih, tıp, hukuk ve edebiyat alanlarında yazılmış oldukları döneme değin elde edilen bilgileri bünyelerinde barındırmış, dönemlerinin güncel sanatsal yazım ve bezeme örneklerini yansıtmışlardır. Özellikle Erken Orta Çağ olarak nitelendirilen dönemde toplumsal yapının etkisi ile el yazmalarına ulaşım genellikle ruhban veya yönetici grubun, elitlerin erişimine daha açık olmuş, dönemin bilgi birikimine ulaşım ve bu birikimin muhafaza edilmesi açısından el yazmaları sınırlı erişime sahip, merkezî bir meta niteliği taşımıştır.

Bu sınırlı erişimin temelinde, bilgi üretimi ve bilgi dolaşımını kontrol eden ruhban sınıfının kendi içinde dahi homojen yapıda olmaması da etkili olmuştur. Örneğin, 12. yüzyıl İngiltere'sinde din adamları hem düşük gelirli bir ruhban sınıfını hem de krallık elitleri içinde yer alan güçlü isimleri barındırmaktaydı. Bu noktada, dinî me-

Kaynaklar

- Benjamin, W. (1993). *Mekanik yeniden üretim çağında sanat eseri* (H. Hünler, Çev.). Edebiyat & Eleştiri, 2(3), 77–97.
- Bennett, J. M., & Hollister, C. W. (2006). *Medieval Europe: A short history* (p. 326). McGraw-Hill.
- Brown, M. P. (2018). *Understanding illuminated manuscripts, revised: A guide to technical terms*. Getty Publications.
- Connolly, M., & Mooney, L. R. (Eds.). (2008). *Design and distribution of late medieval manuscripts in England (Vol. 1)*. Boydell & Brewer Ltd.
- Demir, S. (2021). *Erken Orta Çağda yükseköğretimin temelleri: Karolenj hanedanlığı & İslam medeniyetleri*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Demir, S. (2021). Karolenj Rönesansı bağlamında kütüphaneler, manastırlar ve Karolenj el yazmaları. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(2), 183–207.
- Denoël, C., Puyo, P. R., Brunet, A. M., & Siloe, N. P. (2018). Illuminating the Carolingian era: New discoveries as a result of scientific analyses. *Heritage Science*, 6(1), 1–19.
- Eliot, S., & Rose, J. (Eds.). (2019). *Companion to the history of the book*. John Wiley & Sons.
- Fisher, C. (2004). *Flowers in medieval manuscripts*. University of Toronto Press.
- Gieysztor, A. (1992). Management and resources. In H. de Ridder-Symoens (Ed.), *A history of the university in Europe: Volume I – Universities in the Middle Ages* (pp. 108–143). Cambridge University Press.
- Hexter, R., & Townsend, D. (Eds.). (2012). *The Oxford handbook of medieval Latin literature*. Oxford University Press.
- McKitterick, R. (1989). *The Carolingians and the written word*. Cambridge University Press.
- McKitterick, R. (2001). *The early Middle Ages: Europe 400–1000*. Oxford University Press.
- Nordenfalk, C. A. J. (1977). *Celtic and Anglo-Saxon painting: Book illumination in the British Isles, 600–800*. George Braziller.
- Rowling, M. (1973). *Life in medieval times*. Perigee Books.
- Sirat, C. (2002). *Hebrew manuscripts of the Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Thomas, H. M. (2014). *The secular clergy in England, 1066–1216*. Oxford University Press.
- Wellesley, M. (2021). *Hidden hands: The lives of manuscripts and their makers*. Hachette UK.
- Wickham, C. (2009). *The inheritance of Rome: Illuminating the Dark Ages 400–1000*. Penguin Books.
- Williams, J. (1994). *The illustrated Beatus: The 11th and 12th centuries* (Vol. 4). Harvey Miller Publishers.

Kuran-ı Kerim ve Hadis Üzerine Başlıca Dijital Kaynaklar ve Türk Edebiyatı Alanında Kullanım İmkânları

Numan Sabit Karali

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
numansabit53@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-1242-3651>

Giriş

Türklerin 9. yüzyıldan itibaren İslam’a girmeye başlamalarıyla kültürlerinde olduğu gibi edebiyatlarında da büyük değişimler yaşanmıştır. İslam medeniyetinin bir şubesi hâline gelen Türkler, medeniyetin barındırdığı diğer şubeleri etkilemekle kalmayıp kendilerinden önce tesis edilmiş birçok unsurdan da etkilenmiştir. Bu unsurlardan bir tanesi de edebiyattır. Türkler İslam dairesine girmekle kaynağı Cahiliye Dönemi şîrine kadar uzanan Arap ve sonrasında bu edebiyatı kendi kültürleriyle harmanlayan Fars geleneğinin kurduğu edebiyat dairesine dâhil olmuştur. Nazım şekilleri ve vezin gibi teknik meselelerin yanında edebî geleneğin barındırdığı anlam manzumesini de benimsemişlerdir. Diğer bir deyişle İslam, Türk edebiyatına sadece birtakım biçimsel özellikler vermemiş, ruhuna tesir ederek bambaşka bir dil ve düşünce dünyası vücuda getirmiştir (Güleç, 2025, s. 28).

Bu anlam manzumesine medeniyetin temelini de oluşturan Kur’an-ı Kerim ve hadis de dâhildir. Kur’an ve hadisin edebiyattaki çeşitli kullanımlarına kısaca bakıldığında, Kur’an-ı Kerim’in edebiyatta kullanılmasının üç farklı yolla gerçekleşebildiği görülmektedir. İlk olarak sure isimleri veya ayetler iktibas yoluyla beyitlerde kullanılabilir (Yekbaş, 2010, s. 204–205). Bu tür kullanıma Kemalpaşazâde’den örnek verilebilir. Şeyhülislam şairlerden biri olan İbn Kemal, ayetlerden iktibasları us-taca kullanarak beyitlerine farklı anlam katmanları eklemeyi başarmıştır.

Gül yüzi berķ ırınca başın büridi gonçe
Bülbül didi görince “yâ eyyühe’l-müzemmil” (G254/7)

(Sevgilinin gül yüzü şimşek çakınca gonca başını örttü. Bülbül bunu görünce “yâ eyyühe’l-müzemmil” dedi.)

Buraya kadar ifade edilmeye çalışılan, tanıtılan kaynakların eksik veya yetersiz olduğu değildir; ancak söz konusu kaynakların edebiyat alanına dair bir vaadi bulunmamaktadır. İfade edilmeye çalışılan, var olan kaynakların edebiyat araştırmacısının ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamadığı ve bu ihtiyaçları karşılayacak kaynaklara ihtiyaç duyulduğudur.

Sonuç

Yakın dönemde dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, bu teknolojilerin sosyal bilimlerde alanında pek çok şekilde kullanılmasına da kapı aralamıştır. Araştırmaları kolaylaştırıp hızlandıran yeni teknolojiler sayesinde araştırmacılar veri toplamak gibi vakit alan araştırma süreçlerini daha hızlı atlatıp araştırmanın kalbini oluşturan ve asıl beyin gücü gerektiren kısımlarına odaklanabilmektedir. Diğer taraftan büyük verilerle çalışılmasına da yine farklı şekillerde hızla ilerleyen dijitalleşme olanak tanımaktadır. Bu yazıda ise Kur'an-ı Kerim ve hadis üzerine veritabanlarının öne çıkanları tanıtılmaya çalışılmıştır. Görüldüğü üzere bu veritabanlarının hepsi edebiyat alanındaki araştırmacıların yararlanabileceği kaynaklardır; ancak hiçbirisi edebiyat merkezli veritabanları değildir. Klasik Türk edebiyatının kendi hususiyetleri göz önünde bulundurulduğu zaman bu veritabanlarının bu alandaki bir araştırmacıya tam anlamıyla yeteceği maalesef ki söylenememektedir. Bunun yanı sıra klasik Türk edebiyatını ve hususiyetlerini merkeze alan projelerin bu alanda da gerekli olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Akın, M., (2023), Fehîm-i Kadîm Dîvânı'nda Sebki-i Hindî, (Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Aydın İ. H., "Kenz-i Mahfî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kenz-i-mahfi> (23.08.2025)
- Babacan, İ., (2013), Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki-i Hindi, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Güleç, İ. (2025) "Klasik Türk Edebiyatının Dinî Temelleri." *Tezkire Dergisi*. Yıl: 34 Sayı: 91. (13-28)
- Güngör, Z. (2007, Nisan 20-22). "Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler" [Tam Metin]. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, s. 201-211. <https://ahadith.co.uk/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://corpus.quran.com/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://dorar.net/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://quran.com/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://quranpedia.net/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://sunnah.com/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://tanzil.net/#1:1> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- <https://www.hadisveritabani.info/> (Erişim Tarihi: 11.07.2025)
- Kemâl Paşazâde (2021). *Dîvân ve Diğer Şiirler* (haz. M. A. Yelta Saraç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Muhyiddin en-Nevevî (2020). *Rîyâzû's-Sâlihîn -Metin ve Çeviri-* (M. E. Özafşar ve B. Erul çev.). İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yekbaş, H. (2010). "Divan Şiirinde Kur'an". *İSTEM*, 16, 199-232.
- Yıldız, A. H., (2003), Leskofçalı Galip Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divanı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Klasik Farsça Edebî Metinler Üzerine Başlıca Dijital Kaynaklar ve Türk Edebiyatı Alanında Kullanım İmkânları

Muhammet Bakır Kaçan

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
m.b.seccad@gmail.com, <http://orcid.org/0009-0003-3664-9450>

Klasik Fars edebiyatı, yalnızca İran kültürünün değil Orta Asya'dan Hindistan'a, Osmanlı coğrafyasından Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir bölgenin entelektüel ve estetik mirasının da önemli bir parçasıdır. Gazel, mesnevi, rubai ve kaside gibi nazım biçimleri aracılığıyla edebî estetiğin doruk noktasına ulaşmış olan bu edebiyat, ahlak, felsefe, tasavvuf ve tarih gibi düşünsel alanlarda da derin etkiler bırakmıştır. Klasik Farsça metinler sadece edebî eserler olmayıp aynı zamanda dönemin zihniyet dünyasını, inanç anlayışlarını, siyasi olayları ve toplumsal yapıları yansıtan önemli tarihsel belgeler niteliğindedir.

Klasik Farsça eserlerin arasında ise Fırdevsî'nin *Şehnâme*'sinin önemli bir yeri vardır. Bu eser sadece İran edebiyatının değil, aynı zamanda dünya kültürel mirasının kıymetli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Epik şiir geleneğinin zirvesi olarak nitelendirilen bu kapsamlı metin, tarihî olayların aktarımının ötesinde, İran'ın kültürel kimliğini, kahramanlık temalarını ve mitolojik kökenlerini derinlemesine yansıtmaktadır. Bin yılı aşkın süredir etkisini sürdüren *Şehnâme* hem edebî hem de sanatsal açıdan akademik çevreler ile genel kamuoyunda geniş çapta ilgi ve takdir toplamaktadır.

Ancak klasik eserlerin büyük bir kısmı hâlâ yazma formunda ya da eski matbu basılarla sınırlı erişime sahiptir. Bu durum, edebî ve akademik çalışmaların geniş kitlelere ulaşmasını zorlaştırırken kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından da önemli bir engel oluşturmaktadır. *Şehnâme* özelinde bakıldığında da aynı durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu eserlerin korunması, sistematik olarak incelenmesi ve yine geniş kitlelere erişiminin sağlanması elzem bir durumdur. Tam bu noktada dijitalleştirme projeleri hem bu eserlerin korunmasına hem de araştırmacıların onlara daha kolay ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Son yıllarda, İran'da ve uluslararası alanda klasik Farsça edebî metinlere odaklanan dijital projelerin sayısı hızla artmış; bu bağlamda dijital arşivler, et-

Kaynaklar

- Bayrische Staatsbibliothek. (t.y.). Persian language collection [Web sitesi]. <https://www.bsb-muenchen.de/en/collections/orient/languages/persian/>
- Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. (t.y.). Florence Shahnama digital collection. <https://teca.bncf.firenze.sbn.it/ImageViewer/servlet/ImageViewer?idr=BNCF0004147894#page/1/mode/1up>
- Bibliotheca Alexandrina. (t.y.). Bibliotheca Alexandrina. <https://www.bibalex.org>
- British Library. (t.y.). Persian manuscripts. <https://www.bl.uk/collection-guides/persian-manuscripts>
- Cambridge University Library. (t.y.). Shahnama digital collection. <https://cudl.lib.cam.ac.uk>
- Ferdowsi University of Mashhad. (t.y.). Ferdowsi University of Mashhad. <https://en.um.ac.ir/content/The-Information-Center-and-Central-Library-ICCL.html?utm>
- Ganjoor. (t.y.). Ganjoor classical Persian poetry archive [Web sitesi]. <https://ganjoor.net/>
- Harvard University Library. (t.y.). Persian manuscripts. <https://curiosity.lib.harvard.edu/persian-manuscripts>
- International Dunhuang Project. (t.y.). IDP homepage [Web sitesi]. <https://idp.bl.uk/>
- Iran Cultural Heritage Documentation Center. (t.y.). بـوتـکـم شـاـریم یشـهـوژپ زکـرم [Web sitesi]. <http://www.mirasmaktoob.ir/>
- Iran National Library. (n.d.). Iran National Library. <https://www.nlai.ir/>
- İsfahan University Library. (t.y.). Library homepage [Web sitesi]. <http://lib.ui.ac.ir/>
- İstanbul Üniversitesi. (t.y.). İstanbul Kültürel Miras Dijital Kütüphanesi (Web sitesi). <https://dijitalkutupist.istanbul.edu.tr>
- Library of Congress. (t.y.). Persian manuscripts. <https://www.loc.gov/collections/persian-manuscripts>
- Metropolitan Museum of Art. (t.y.). Islamic art: Shahnama images. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search?q=shahnama>
- New York Public Library. (n.d.). Digital collections. <https://digitalcollections.nypl.org>
- Noor Digital Library. (t.y.). Noor digital collection [Web sitesi]. <https://www.noorlib.ir/>
- Open Islamicate Texts Initiative. (t.y.). OpenITI [Web sitesi]. <https://openiti.org/>
- Persian Digital Library. (t.y.). Persian digital texts project [Web sitesi]. <https://persdigumd.github.io/PDL/>
- Qatar Digital Library. (t.y.). QDL homepage [Web sitesi]. <https://www.qdl.qa/>
- Qom Seminary Digital Library. (t.y.). Digital collection of Persian manuscripts. <http://qomlib.ir>
- Shiraz University Library. (t.y.). Library homepage [Web sitesi]. <https://centlib.shirazu.ac.ir/digitization>
- Stanford Iranian Studies Program. (t.y.). Shahnama project. <https://iranian-studies.stanford.edu>
- Tabriz University Library Digital Collection. (t.y.). Digital collection portal [Web sitesi]. <http://lib.tabrizu.ac.ir/>
- Türkiye Millî Kütüphane. (t.y.). Türkiye Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kurumu. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list>
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (TYEK). (t.y.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Dijital Koleksiyonu. <https://www.yek.gov.tr/>
- University of Manchester. (t.y.). John Rylands Library digital collections [Web sitesi]. <https://www.library.manchester.ac.uk/>
- University of Oxford. (t.y.). Digital Bodleian [Web sitesi]. <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/>
- University of Tehran Central Library. (t.y.). Library homepage [Web sitesi]. <https://library.ut.ac.ir/fa>
- World Digital Library. (t.y.). World Digital Library. <https://www.wdl.org>

Âsaf Hâlet Çelebi'nin Dîvan Şiirinde İstanbul Kitabındaki Mekânların Coğrafi Bilgi Sistemleri Üzerinden Haritalandırılması

Sevnur Gizem Doruk - Beyza Abdurkarimov

Sevnur Gizem Doruk, Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gizemdor94@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2231-1638>

Beyza Abdurkarimov, Yüksek lisans mezunu, University of Hamburg, Manuscript Cultures Master of Arts, m.beyza.murat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1115-8236>

Giriş

Türk edebiyatının hangi şartlar altında gelişme imkânı bulduğu araştırılırken sanatkarların bazı devirlerde ve bazı merkezlerde toplandıkları görülmektedir (İpekten, 1996, s.11). Bu toplanmalar, edebî muhitlerin oluşumuna zemin hazırlayarak dönemin sosyal yapısının hangi çevrelerde şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak bu durumu yalnızca bir hami etrafında toplanan şairler bağlamında değerlendirmek, edebî üretimi dar bir çerçevede ele almak anlamına gelmektedir. Oysa edebiyat, yalnız sanatkar ile hami arasındaki ilişkiden ibaret olmayıp aynı zamanda çok katmanlı bir geçmiş tasavvurunun da taşıyıcısı niteliğindedir. Bu yüzden şiirlerde zikredilen mekânlar da şairlerin hangi ortamlarda bulunduğu, gündelik hayatlarını nasıl sürdürdüklerinin ve toplumsal etkileşimlerini nasıl kurduklarının anlaşılmasına ve analiz edilmesine imkân sağlamaktadır.

Edebî metinlere bakıldığında Osmanlı Devleti'nin asırlarca başşehri olan İstanbul; cennet misali güzelliği, havasının ve suyunun letafeti, güzellerinin benzersizliği, İstanbul Türkçesinin akıcılığı yanında bir ilim, ticaret ve eğlence merkezi olarak ele alınmaktadır (Yeniterzi, 2010 s. 317). Bununla beraber İstanbul imgesinin, eserlerde yalnızca edebî tasvirlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda belirli bir sosyal dokunun, kültürel hafızanın ve mekânsal bilincin izlerini taşıdığını görmek de mümkündür. Bu

Sonuç olarak, bu çalışma İstanbul'un edebî temsilini; tarihî derinliği ve kültürel sürekliliğiyle birlikte dijital yöntemlerle analiz ederek hem klasik edebiyat araştırmalarına hem de dijital beşerî bilimler alanına yenilikçi bir katkı sunmaktadır. Edebiyat ile mekân arasındaki ilişkinin yeniden yorumlandığı bu model, gelecekte yapılacak benzer çalışmalara da metodolojik bir zemin hazırlamakta ve edebî metinlerin mekânsal okumasına yönelik yeni araştırma sorularının önünü açmaktadır. İstanbul'un şiirdeki izi, artık yalnızca beyitlerde değil haritalarda da izlenebilir hâle gelmiştir; bu da edebiyatın dijital çağda sahip olduğu dönüşüm potansiyelini açık biçimde göstermektedir.

Kaynaklar

- Aladağ, F. (2023). Mekânsal beşerî bilimler ve Osmanlı çalışmaları: Coğrafi bilgi sistemleri'nin (CBS) Osmanlı şehir ve idari tarihi için potansiyeli. *Kadim*, 5, 47–68. <https://doi.org/10.54462/kadim.1153648>
- Aksan, D. (2000). Her yönüyle dil. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Andi, M. F. (2015). XIX. yüzyıldan XXI. yüzyıla Türk edebiyatında İstanbul. In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 146–153). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AŞ) Yayınları. <https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/xix-yuzyildan-xxi-yuzyila-turk-edebiyatinda-istanbul-248.pdf>
- Artan, T. (1993). Tarihte Boğaziçi. In N. Akbayer, E. Işın, N. Sakaloğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, & Y. Yusufoglu (Eds.), *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (s. 282). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Atasoy, N. (2015). İstanbul bahçeleri. In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 534–571). <https://istanbultarihi.ist/143-istanbul-bahceleri>
- Aynur, H. (2015). Şehri sözle resmetmek: Osmanlı edebî metinlerinde İstanbul (XV–XVIII. yüzyıllar). In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 128–145). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AŞ) Yayınları. <https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/sehri-sozle-resmetmekosmanli-edebî-metinlerinde-istanbul-xv-xviii-yuzyillar-247.pdf>
- Bahkhan Nazırı Ali Rıza Bey. (t.y.). *Bir zamanlar İstanbul*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Berry, D. (2011). The computational turn: Thinking about the digital humanities. *Culture Machine*, 12, 1–22. <https://culturemachine.net/wp-content/uploads/2019/01/10-Computational-Turn-440-893-1-PB.pdf>
- Bilgicioğlu, B. (2008). Sâdâbâd. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 36, ss. 379–381). TDV. <https://islaman-siklopedisi.org.tr/sadabad>
- Büyükeçgin, İ. (2021). İstanbul Tarihi Yarımada'da Osmanlı dönemi yerleşim. *Art-Sanat*, 15, 61–92. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuarts/issue/60231/875292>
- Canatar, M. (2015). İstanbul'un nahiye ve mahalleleri (1453–1923). In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 218–245). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AŞ) Yayınları. <https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/istanbulun-na-hiye-ve-mahalleleri-1453-1923-84.pdf>
- Cooper, D., Heuser, R., Algee-Hewitt, M., Lockhart, A., Steiner, E., & Tran, V. (n.d.). Mapping the emotions of London in fiction, 1700–1900: A crowdsourcing experiment. In D. Cooper et al. (Eds.), *Literary mapping in the digital age* (ss. 25–46).
- Drucker, J., Kim, D., Salehian, I., & Bushong, A. (2014). Introduction to digital humanities. UCLA. <https://archive.org/details/IntroductionToDigitalHumanities/mode/2up>
- Eyice, S. (1997). Hamam. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 15, ss. 402–430). TDV.
- Gökbilgin, T. (1992). Boğaziçi. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 6, ss. 251–262). TDV. <https://islaman-siklopedisi.org.tr/bogaziçi>
- Harmandar, S. (2020). 19. yüzyılda İstanbul'da değişen eğlence anlayışı ve yeni eğlence mekânları. *ETÜT Dergisi*, 1(1), 114–117.

- Hockey, S. (2004). The history of humanities computing. In S. Schreibman, R. G. Siemens, & J. Unsworth (Eds.), *A companion to digital humanities*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hürel, H. (2010). İstanbul'un ansiklopedik öyküsü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- İnalcık, H. (2001). İstanbul. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 23, ss. 220–239). TDV.
- İnalcık, H. (2015). Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u. In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 36–85). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AŞ) Yayınları. <https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/fatih-sultan-mehmedin-istanbulu-3.pdf>
- İpekten, H. (1996). *Divan edebiyatında edebî muhitler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karaköse, H., & Haweja, H. A. (2022). Osmanlı padişahlarının mirası (saraylar, köşkler ve kasırlar). *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 179–201. <https://doi.org/10.56671/hafizadergisi.1196028>
- Karpat, K. H. (2003). Osmanlı nüfusu (1830–1914): Demografik ve sosyal özellikleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kılıç, F. (2010). Klâsik Türk edebiyatının peşinden. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Koçu, R. E. (1961). Boğaziçi. In İstanbul ansiklopedisi (s. 2859). İstanbul: Tan Matbaası.
- Koçu, R. E. (1963). Bostan, bostanlar. In İstanbul ansiklopedisi (s. 2971). İstanbul: Tan Matbaası.
- Kotan, Y., & Erkal, A. (2024). Divan şiirinde bir mekân unsuru olarak “vadi.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 33(33), 316–344. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1547947>
- Kuban, D. (2000). İstanbul, bir kent tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Mantran, R. (1991). XVI.–XVII. yüzyılda İstanbul'da gündelik hayat. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Mantran, R. (2001). İstanbul tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1996). Galata. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 13, ss. 303–307). TDV. <https://islaman-siklopedisi.org.tr/galata#1>
- Öz, M. (2015). İstanbul'un nüfusu fetihten XVIII. yüzyıla kadar. In *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul tarihi* (ss. 468–486). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür AŞ) Yayınları.
- Öztoprak, N. (2004). Fennî ve İzzet Efendi'nin sahilnamelerinde Üsküdar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 11, 111–148.
- Öztürk, M. (2016). Klasik Türk şiirinde merkez ve taşra. Ankara: Kadim Yayınları.
- Tosun, B. (1994). Direklerarası. In TDV İslâm ansiklopedisi (C. 9, ss. 367–368). TDV. <https://islaman-siklopedisi.org.tr/direklerarasi>
- Yavuz, S. (2024). Türk edebiyatı araştırmalarında dijitalleşmenin imkânları üzerine: Dijital edebî atlaslar. *Klasik Divan Dil, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 1(2), 307–317.
- Yeşilyaprak, Y., & Tetik, B. (2016). II. Bâyezid (Adlî) Divanı'nda insan ve mekân/Human and space in Divan of II. Bayezid. In *Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri* (C. 1, ss. 713–732). Bartın Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2017). Altın şehir Üsküdar. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Haritalara ulaşmak için karekod

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BATI EDEBİYATINDA DİJİTAL ÇALIŞMA UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ortaçağdan Dijitale Canterbury Hikâyeleri: Zamanın Ötesine Seslenen Bir Eser

H. Neslihan Demiriz

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, haticeneslihandemiriz@topkapi.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/orcid-search/search?searchQuery=0000-0002-9079-8719>.

Giriş

Dijital çağın sunduğu olanaklar; geçmişin kültürel ve edebî ürünlerini yeniden üretme, erişilebilir kılma ve yorumlama yöntemlerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Analog verinin dijital forma dönüştürülmesi ya da bu sürecin dijital teknolojilerle yürütülmesi dijitalleşme olarak betimlenmektedir (Brennen ve Kreiss, 2016; *Oxford English Dictionary*). Herkes tarafından bilinen ve talep gören görece eski tarihlerde yazılan edebî eserler, dijitalleşme ile birlikte hem metin boyutunda hem de görsel olarak yeni kitlelere ulaştırılmıştır. Genel hatlarıyla teknolojinin yalnızca teknik bir destek olarak değil, aynı zamanda çok katmanlı ve karmaşık verileri kolaylıkla analiz etmek için kullanıldığı akademik bilim dalı ise dijital beşerî bilimler olarak tanımlanmaktadır (Aladağ, 2020, s. 774). Dijital beşerî bilimler, geçmişin anlatılarıyla dijital çağın teknolojik imkânları arasında köprü kurarak özellikle kendi dönemine damga vuran edebî metinlerin okuyucularla yeniden buluşturulması açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Geoffrey Chaucer'ın başyapıtı olarak kabul edilen *Canterbury Hikâyeleri* (*The Canterbury Tales*) dijitalleşme sürecinde ele alınan Ortaçağ eserlerinden birisidir. Bu bölümde, kendi zamanında önemli bir eser olarak öne çıkan ve 21. yüzyılda hâlâ bir şaheser olarak değerlendirilen *Canterbury Hikâyeleri* eserinin dijitalleşme süreci üzerinde durulacaktır.

Kaynaklar

- Aladağ, F. (2020). Dijital beşerî bilimler ve Türkiye araştırmaları: Bir literatür değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18(36), 773–796.
- Barron, W. R. J. (2000). The audience of the General Prologue to The Canterbury Tales. In S. H. Rigby (Ed.), *Historians on Chaucer: The General Prologue to the Canterbury Tales* (pp. 84–101). Oxford University Press.
- Benson, L. D. (Ed.). (1987). *The Riverside Chaucer* (3rd ed.). Oxford University Press.
- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. In *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect111>
- Brügger, N. (2016). Digital humanities in the 21st century: Digital material as a driving force. *Digital Humanities Quarterly*, 10(3), 1–17.
- Burnard, L., & Bauman, S. (Eds.). (2014). TEI P5: Guidelines for electronic text encoding and interchange (Version 2.7.0). Text Encoding Initiative Consortium. <https://tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/>
- Busa, R. (1980). The annals of humanities computing: The Index Thomisticus. *Computers and the Humanities*, 14(2), 83–90. <https://doi.org/10.1007/BF02404267>
- Clanchy, M. T. (1993). *From memory to written record: England 1066–1307* (2nd ed.). Blackwell.
- Deegan, M., & Tanner, S. (2004). Conversion of primary sources. In S. Schreibman, R. Siemens, & J. Unsworth (Eds.), *A companion to digital humanities* (pp. 467–482). Blackwell Publishing.
- Demir, S., & Güleç, İ. (2024). Küresel karşılaştırmalı gelişimsel bir değerlendirme: Türkiye’de dijital beşerî bilim merkezleri. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 447–458.
- Drucker, J. (2004). The virtual codex from page space to e-space. In S. Schreibman, R. Siemens, & J. Unsworth (Eds.), *A companion to digital humanities* (pp. 216–232). Blackwell Publishing.
- Fiormonte, D. (2012). Towards a cultural critique of digital humanities. *Historical Social Research*, 37(3), 59–76.
- Hockey, S. (2004). The history of humanities computing. In S. Schreibman, R. Siemens, & J. Unsworth (Eds.), *A companion to digital humanities* (pp. 3–19). Blackwell Publishing.
- Jones, S. E. (2016). Roberto Busa, S.J. and the emergence of humanities computing. Routledge.
- Landow, G. P. (1992). *Hypertext: The convergence of contemporary critical theory and technology*. Johns Hopkins University Press.
- Oxford University Press. (n.d.). Digitization. In *Oxford English Dictionary*. <https://www.oed.com/>
- Rigby, S. H. (2000). Historical readings of the Canterbury Tales. In S. H. Rigby (Ed.), *Historians on Chaucer: The General Prologue to the Canterbury Tales* (pp. 1–30). Oxford University Press.
- Robinson, P. (2003). The history, discoveries, and aims of the Canterbury Tales Project. *The Chaucer Review*, 38(2), 126–139.
- Robinson, P., & Bordalejo, B. (2020). The Hengwrt manuscript and the textual tradition. In R. North, B. Bordalejo, T. Jones, & P. Robinson (Eds.), *CantApp: The General Prologue [Mobile application]*. Scholarly Digital Editions. <https://www.sd-editions.com/CantApp/GP>
- Strohm, P. (2003). The social and literary scene in England. In P. Boitani & J. Mann (Eds.), *The Cambridge companion to Chaucer* (2nd ed., pp. 1–19). Cambridge University Press.

Dijital Beşerî Bilimler ve Shakespeare Araştırmaları

Yasemin Çelebi Paçaloğlu

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Öğr. Gör. Boğaziçi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu. Yasemin.p.celebi@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7156-3861>

Giriş

Shakespeare çalışmaları, dijital beşerî bilimler araçlarının edebiyat araştırmalarına dâhil edilmesinde her zaman öncü bir alan olmuştur. Batı dünyasının dijital beşerî bilimlerin gelişimindeki belirleyici rolü ve Shakespeare çalışmalarının bu bağlamdaki merkezî konumu dikkate alındığında, bu durum şaşırtıcı değildir. Shakespeare'in geniş ve tesirli eser külliyatı, onu dijital çözümleme için elverişli bir örnek hâline getirmiş; metinlerine, yazarlığına ve tarihsel bağlamına dair yeni yaklaşımların geliştirilmesini sağlamıştır.

Bunun ötesinde Shakespeare, dijital beşerî bilimler alanında hakkında en fazla proje üretilmiş edebî figür olarak öne çıkmaktadır. Hatta, bu alanda en çok çalışmaya konu olan kişi olduğunu söylemek mümkündür. Üstelik bu projelerin önemli bir kısmı yalnızca üniversiteler ve araştırma merkezleri tarafından değil, aynı zamanda başta Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya olmak üzere çeşitli devletler tarafından da büyük ölçekli fonlarla desteklenmiştir. Shakespeare odaklı dijital beşerî bilimler projeleri ve veri tabanlarının sayısı binleri bulmakta olup bu çalışmanın kapsamı içerisinde tamamının ele alınması mümkün değildir. Dolayısıyla bu çalışma, özellikle Türkiye'de çalışan araştırmacılar için yol gösterici olabilecek bir yaklaşım ile alana genel bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

Shakespeare çalışmaları alanındaki araştırmacıların karşılaştığı ilk temel sorun, yazarın eserlerine ait birden fazla el yazmasının bulunması ve bu yazmalar arasında ciddi varyasyonların olmasıdır. Shakespeare'e dair bir diğer önemli husus ise eserle-

Kaynaklar

- Carson, C. (2005). Digitizing performance history: Where do we go from here? *Performance Research*, 10(3), 4–17. <https://doi.org/10.1080/13528165.2005.10871434>
- Crystal, D. (2008). 'Think on my words': Exploring Shakespeare's language. Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2018). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (3rd ed.). Cambridge University Press.
- Crystal, D., & Crystal, B. (2008). Shakespeare's words. <https://www.shakespeareswords.com/>
- CTI Textual Studies. (1996, August 19). Guide to digital resources 1996–98. University of Oxford. <https://users.ox.ac.uk/~ctitext2/resguide/resources/o125.html>
- Donaldson, P. S. (2010). About. The Global Shakespeares Video & Performance Archive. <https://globalshakespeares.mit.edu/>
- Estill, L. (2019). Digital humanities' Shakespeare problem. *Humanities*, 8(1), 45. <https://doi.org/10.3390/h8010045>
- Folger Shakespeare Library. (2016). About. Shakespeare Documented. <https://shakespearedocumented.folger.edu/about>
- Greatley-Hirsch, B. (2020). Computational studies. In E. Gajowski (Ed.), *The Arden research handbook of contemporary Shakespeare criticism*. Bloomsbury Publishing.
- Hirsch, B. D. (2011). The kingdom has been digitized: Electronic editions of Renaissance drama and the long shadows of Shakespeare and print. *Literature Compass*, 8(9), 568–591. <https://doi.org/10.1111/j.1741-4113.2011.00830.x>
- Howard-Hill, T. H. (1969). The Oxford old-spelling Shakespeare concordances. *Studies in Bibliography*, 22, 143–164. <http://www.jstor.org/stable/40371478>
- Howard-Hill, T. H. (1979). *Literary concordances: A guide to the preparation of manual and computer concordances*. Pergamon Press.
- Jenstad, J. (2022). History of MoEML. In J. Jenstad (Ed.), *The Map of Early Modern London* (7th ed.). University of Victoria. <https://mapoflondon.uvic.ca/editions/7.0/history.htm>
- JSTOR Labs. (2015, July). Understanding Shakespeare. <https://labs.jstor.org/projects/understanding-shakespeare-5/>
- Lancashire, I. (1999). The state of computing in Shakespeare. In J. M. Mucciolo & W. R. Elton (Eds.), *The Shakespearean international yearbook: Where are we now in Shakespearean studies?* Ashgate.
- Lancashire, I. (2000). Corpus linguistics, the humanities, and virtual organizations. *Academia/Industry Working Conference on Research Challenges*, 49–54.
- Malone, T., & Greatley-Hirsch, B. (2021). Digital Shakespeare. In *Oxford research encyclopedia of literature*. Oxford University Press. <https://oxfordre.com/literature/view/10.1093/acrefore/9780190201098.001.0001/acrefore-9780190201098-e-1192>
- MIT Shakespeare Electronic Archive. (1997). MIT Shakespeare electronic archive [Digital archive]. Massachusetts Institute of Technology. <https://shea.mit.edu/shakespeare/htdocs/main/index.htm>
- Mueller, M. (2005). The nameless Shakespeare. *Digital Studies/Le Champ Numérique*, 11. <https://doi.org/10.16995/dscn.249>
- Oxford University Press, & Folger Shakespeare Library. (2016). *World Shakespeare bibliography online*. <https://www.worldshakesbib.org/>
- Searching for Shakespeare. (2020). Info. <https://searchingforshakespeare.co.uk/info/>
- Swisher, C., & Shamir, L. (2023). A data science and machine learning approach to continuous analysis of Shakespeare's plays. *Journal of Data Mining & Digital Humanities*, 2023. <https://doi.org/10.46298/jdmhdh.10829>
- Vickers, B. (2012). Identifying Shakespeare's additions to *The Spanish Tragedy* (1602): A new(er) approach. *Shakespeare*, 8(1), 13–43. <https://doi.org/10.1080/17450918.2012.660283>
- Vickers, B. (2014). The two authors of *Edward III*. In P. Holland (Ed.), *Shakespeare survey* (Vol. 67). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/SSO978110775572.008>
- Wells, S., & Howard-Hill, T. (2009). *Oxford Shakespeare transcripts, 1981 (V1) [Data set]*. Abacus Data Network. <https://hdl.handle.net/11272.1/AB2/MAB8PJ>

Dijital Beşerî Bilimler Perspektifiyle Cervantes

Seda Demir

Dr., Milli Eğitim Müdürlüğü/Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, sedademir@sakarya.edu.tr, http://0000-0002-3044-8530.

Giriş

Miguel de Cervantes ve dünyaca bilinen başlıca eseri olan *Don Quijote de la Mancha*¹'nin dünya edebiyatında kazanmış olduğu benzersiz yeri, eser kadar karakterinin de dünyada edebî ve kültürel hafızanın vazgeçilmez öğelerinden olmasını sağlamıştır. Aslında yazara ait metinler yalnızca edebî yönleri ile değil; ayrıca tarihsel, felsefî, sosyopolitik ve hatta dilbilimsel nitelikleri açısından da yoğun biçimde akademik çalışmalara konu olmaya devam etmektedir. Bu çok nitelikli yapı, her bilim alanında yaşanan etkilenmelerde olduğu gibi edebiyatta da 21. yüzyılın dijital dönüşümüyle birlikte yeni bir nitelik kazanmış, bu dönüşüm söz konusu eseri de etkilemiştir. Nitekim Cervantes'in *Don Quijote de la Mancha*'sı ve diğer eserleri de artık yalnızca basılı metinlerde değil; başta dijital arşivlerde olmak üzere çeşitli veri tabanlarında, sayısallaştırılmış harita uygulamalarında ve yapay zekâ ile desteklenmiş çoğu uygulamada okuyucunun veya edebiyat araştırmacısının karşısına çıkar olmuştur. Ayrıca *Don Quijote de la Mancha* hem modern romanın en öncül örneklerinden hem de birey-toplum ilişkisi ve bunun anlatımı arasındaki dinamik yazınsal ilişkilerin yeni bir yaklaşımla ele alındığı bir metin olması gibi karakteristik bazı özellikleriyle diğer eserlerine göre oldukça ön plana çıkmış bir eserdir.

Cervantes, aslında İspanyol tarihinin en heyecan verici dönemlerinden birinde yaşamış ve eserlerini de bu dönemde vermiştir. Örneğin, Cervantes (1547–1616) ve Shakespeare (1552–1616) tam anlamıyla çağdaş olmalarına rağmen Shakespe-

geçmişin olduğu kadar bugünün ve yarının da önemli yazarlarından biri olarak yaşamaya devam edecektir.

Klasik edebiyat dönemlerine ait eser ve metinlerin sadece kütüphanelerdeki nadir nüshalardan olmayı bırakıp sayısallaştırılmış veri setlerine, kod ve etiketlere dönüştüğü günümüzde, okuyucunun zihinsel bağlamındaki işlemler ise yalnızca okuyup tasavvur etme eyleminden çıkarak sanal harita inceleme, sanal gerçeklik deneyimlerine ve algoritmik modellemelere dönüşmüştür. Bu noktada en önemli değişim, metinle kurulan ilişkinin boyut değiştirmesi yani dijital Cervantes projelerine karşı okuyucu yaklaşımının, bilgiye erişim şeklinin, yorumlama imkânları ve okurun konumunun da yorumlayan ve yönlendiren bir aktöre dönüşmesi söz konusudur.

Özetle, yüzyıllara meydan okuyan ve klasik yazarlardan olma niteliğini kendi döneminden oldukça uzun yıllar sonra dahi koruyabilen Cervantes'in eserlerinin dijital temsili hem teknolojik bir güncelleme hareketi hem de onun eserlerindeki edebî değerlerin bilgi ve teknoloji ile kurulan ilişkisinin bir dönüşümüdür. Başta metodolojik olmak üzere felsefî açıdan da yüzyıllar sonra yeniden değerlendirilme imkânına sahip olan *Don Quijote*, yalnızca kitap içindeki maceraları kapsamında yel değirmenlerine savaşını sürdüren bir figürden, içinde bulunulan bu veri çağının getirisiyle çoklu okuma biçimlerinin merkezine yerleşen bir figüre dönüşmüştür.

Kaynaklar

- Burnard, L. (2014). *What is the Text Encoding Initiative? How to add intelligent markup to digital resources*. OpenEdition Press.
- Childers, W. (2014). *Transnational Cervantes*. University of Toronto Press.
- Echevarría, R. G. (2015). *Cervantes' "Don Quijote"*. Yale University Press.
- Eisenberg, D. (1993). *Cervantes y donQuixote* (Vol. 61). Editorial Montesinos.
- Graf, E. C. (2007). *Cervantes and Modernity*. Bucknell University Press.
- Hesselbach, R., Calvo Tello, J., Henny-Krahmer, U., Schöch, C., & Schlör, D. (2024). *Digital stylistics in Romance studies and beyond* (p. 327). Heidelberg University Publishing (heiUP).
- İpşirli Argıt, B. (2023). Bir sosyal ağ analizi uygulaması: 17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı saray mensuplarının borç alacak ilişkileri. In Y. Uğur (Ed.), *Dijital beşerî bilimler ve Osmanlı çalışmaları* (pp. xx–xx). VakıfBank Kültür Yayınları.
- Kahn, A. M. (Ed.). (2021). *The Oxford Handbook of Cervantes*. Oxford University Press.
- Mancing, H. (2006). *Cervantes' Don Quijote: A reference guide*. Bloomsbury Publishing USA.
- Moretti, F. (2013). *Distant reading*. Verso Books.
- Riley, E. C. (1962). *Cervantes's theory of the novel*. Oxford: The Clarendon Press.
- Sahle, P. (2016). What is a scholarly digital edition? *Digital scholarly editing: Theories and practices*, 1, 19–39.
- Watts, H. E. (1895). *Miguel de Cervantes: His life & works*. A. and C. Black.

¹ Bölüm boyunca eserin orijinal ismine (*Don Quijote de la Mancha*) sadık kalınarak *Don Quijote* şeklinde yazım tercih edilmiş, İngilizce menşeli kullanım ve proje isimlerinin gösteriminde eserin İngilizce yazım şekli olan *Don Quixote* kullanılmıştır.

Dijital Beşerî Bilimler Çalışmaları: Johann Wolfgang von Goethe, 2025

İrem Ertürk

EHESS, Paris, IFEA, Orient Institut İstanbul,
irem.erturk@ehess.fr, <https://cetobac.ehess.fr/membres/irem-erturk>

Giriş

Edebî etkisi, yalnızca 18 ve 19. yüzyıl ile sınırlı kalmayıp Alman edebiyatının tarihsel gelişim çizgisine de doğrudan yön vermiş olan Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), Alman edebiyatının en seçkin isimlerinden biri olarak bilinmektedir. *Sturm und Drang* (Fırtına ve Çoşku) akımının önde gelen isimlerinden biri olarak da bilinen Goethe, edebî modernitenin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Şiir, tiyatro ve roman gibi edebî türlerde verdiği eserlerin yanı sıra bilimsel ve felsefi yazılarıyla da Alman klasisminin düşünsel temelini oluşturan figürlerden biri hâline gelmiştir (Bell, 2002).

Goethe, günümüzde sadece Alman edebiyatının değil; dünya edebiyat mirasının da en temel figürlerinden biri olarak kabul görmektedir. Çünkü Goethe'nin edebî moderniteye katkıları, sadece edebî akımları şekillendirmekle kalmamış; aynı zamanda edebiyatta modern insanın iç dünyasına ve varoluşsal sorunlarına yer veren edebî akımların önünü açmıştır. Özellikle *Faust*, *Genç Werther'in Acıları* ve *Wilhelm Meister'in Çıraklığı* gibi eserleri, içsellik, insanın doğa ile ilişkisi ve kendini gerçekleştirme arayışı gibi evrensel temaları ele almaktadır. Bunların arasında, Goethe'nin mektup romanı *Genç Werther'in Acıları*, Alman edebiyat tarihinde benzersiz bir dönüm noktasıdır. Çünkü roman, dikkat çekici bir şekilde eleştirel ve üretken edebî alımlamayı tetiklemiştir (Murr ve Barth, 2017).

Goethe'nin bu entelektüel mirası, 21. yüzyılda dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden keşfedilmeye başlanmış, akademik ve pedagojik amaçlı çeşitli projelere ilham

gibi projeler, filolojik titizlik ve dijital altyapıların metine bağlılık ve dijital yorumlama yeniliklerini nasıl birlikte mümkün kıldığını göstermektedir. Öte yandan, karakter ilişkilerinin ağ temelli görselleştirilmesi ve yakın okuma teknikleri, dijital beşerî bilimlerde yakın ve uzak okuma yaklaşımlarını harmanlayan hibrit yöntemlerin ve rimliliğini gözler önüne sermektedir. Bu çabalar, Goethe'nin Alman ve dünya edebiyatındaki kanonik konumunu yeniden teyit etmekle kalmayıp dijital çağda edebî metinlerle yapılabilecek akademik çalışmaların olanaklarını da genişletmiştir. Gelecekte bu alan, kapsayıcı ve dinamik edebî analiz yöntemlerini kolaylaştıran disiplinlerarası iş birliği, makine öğrenimi ve açık erişim platformlarından daha da fazla yararlanmaya hazır hâldedir. Bu gelişmeler, sadece edebiyat alanında değil; felsefe ve tarih alanında da gelecekteki araştırmalara ışık tutacak, kolaylaştıracak ve disiplinler arası araştırmalara yeni ufuklar açacaktır.

Kaynaklar

- Bell, M. (2002). Goethe and the classical tradition. Camden House.
- CRETA Projesi. (2017). Werther corpus: Distant character network analysis in adaptations of *Die Leiden des jungen Werthers*. *Digital Humanities 2017 Conference Abstracts*, Montréal, Kanada.
- Bohnenkamp-Renken, A., Henke, S., & Jannidis, F. (Eds.). (2009–2014). *Faustedition: Historisch-kritische Edition von Goethes Faust als Hybrid-Ausgabe*. DFG-Projekt Nr. 52568504. <https://www.faustedition.net/>
- Goethe- und Schiller-Archiv. (2025, May 17). *Goethe Biographica*. <https://goethe-biographica.de/>
- Institut für Dokumentologie und Editorik (IDE). (2025, March 8). IDE. <https://www.i-d-e.de/>
- McNutt, A., Kim, A., Elahi, S., & Takahashi, K. (2020). Supporting expert close analysis of historical scientific writings: A case study for near-by reading. Cornell University. <https://arxiv.org/abs/2009.02384>
- Putri, R. v. D. E. (2020). *Autonomous learning by utilizing learning resources of the Onleihe Goethe Digital Library, UM PSPBJ Student Institute Class of 2018–2020*. [Lisans tezi, Universitas Negeri Malang].
- Sandra Murr ve Florian Barth, “Digital Analysis of the Literary Reception of J.W. von Goethe's *Die Leiden des jungen Werthers*,” *Digital Humanities 2017 Conference Abstracts*, Montréal, Canada, 2017.
- UCI Machine Learning Repository. University of California, Irvine. Erişim tarihi: 8 Mart 2025. <https://archive.ics.uci.edu/>
- University of Pittsburgh. *Goethe-Lexicon of Philosophical Concepts*. Pittsburgh: University Library System, 2021. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2025. <https://goethe-lexicon.pitt.edu/GL/about>.

Şövalye Edebiyatının Dijital Yolculuğu: Orta Çağ'dan Günümüze Bir Dönüşüm Hikâyesi

H. Neslihan Demiriz

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, haticeneslihandemiriz@topkapi.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/orcid-search/search?searchQuery=0000-0002-9079-8719>.

Giriş

Orta Çağ'da çıkan karmaşanın doğurduğu en önemli olgulardan bir tanesi şövalyeliktir. Şarlman sonrası karmaşanın zirve yaptığı dönemde ortaya çıkan şövalyeler zaman içerisinde kilise ve krallıkların desteklemesi ile birlikte 12. yüzyılda kendilerini topluma tam anlamı ile kabullendirmiştir. Bu kabulleniş bir noktada şövalyelere ilgi duyulmasına hatta bir adım daha öteye geçerek şövalyelerin idealize edilmesine kadar gitmiştir.

Şövalyeyi toplum içerisinde ideal hâle getiren giydikleri zırhların, bindikleri atların, kullandıkları silahların yanı sıra toplum içerisinde takındıkları rolleri, onur, adalet ve doğruluk gibi benimsedikleri olgular, etraflarında olan insanlar ile ilişkileri ve elbette katıldıkları turnuvalarda ve savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklarıdır (Appel, Filios, Gillan, Kaye ve Rowe, 1999). Bu ruh ilerleyen zamanlarda gelişerek şövalyelerin kurumsal bir çatı altında toplanmasını sağlamıştır.

Şövalyelik kurumu, özellikle 11. ve 12. yüzyıllarda gerek askerî gerek toplumsal bir kimlik olarak önem kazanmıştır. Feodal düzen içerisinde lord-vassal ilişkilerinin belirlenmesinden kilisenin etkisiyle dinî ve ahlaki bir çerçevenin sınırlarının belirlenmesine kadar geniş bir alanda etkili olmuştur (Keen, 1984, s. 50) Şövalyelerin toplum içerisindeki bu rollerinde aldıkları sistematik eğitim kadar askeri başarılarının da kayda değer bir katkısı vardır. Özellikle Haçlı Seferleri şövalyelerin kahramanlıklarını farklı bir boyuta taşımıştır. Ayrıca şövalyelerin kahramanlıkları kadınların kendilerine özel bir ilgi duymasını beraberinde getirmiştir. Özetle, toplumsal yapıyı belirleyen en güçlü kurumlardan biri şövalyelik olmuştur.

Kaynaklar

- Abels, R. (2009). *A chronology of the central Middle Ages (c. 950–c. 1350)*. United States Naval Academy.
- Appel, S., Filios, W. G., Gillan, G., Kaye, H., ve Rowe, E. (1999). *Tales of chivalry and romance: Adventures in the world of King Arthur Pendragon*. Green Knight Publishing.
- Armstrong, D. (2003). *Gender and the chivalric community in Malory's Morte d'Arthur*. University Press of Florida.
- Bacon, L. (Çev.). (1914). *The song of Roland*. Yale University Press.
- Bibliothèque nationale de France. (2023). *About us*. Gallica. <https://gallica.bnf.fr/accueil/en/html/about-us>
- Black, N. B. (1993). The language of the illustrations of Chrétien de Troyes's *Le Chevalier au Lion (Yvain)*. *Studies in Iconography*, 15, 45–75
- Bodleian Libraries. (t.y.). *La Chanson de Roland (MS. Digby 23)*. University of Oxford. https://medieval.bodleian.ox.ac.uk/catalog/work_10865
- British Library. (2012, November 14). Rediscovering Malory: Digitising *The Morte Darthur*. *Medieval manuscripts blog*. <https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2012/11/rediscovering-malory-digitising-the-morte-darthur.html>
- Cunningham, K. G. (t.y.). Historical perspective and the *Song of Roland*. *Primary Source*, 5(2). Indiana University.
- <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/psource/article/download/13710/24299/40990>
- Demiriz, H. N. (2014). *Şövalye eğitimi: Zamanının en prestijli ve en detaylı yüksek eğitimi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Field, P. J. C. (2013). *Malory: Texts and sources*. D. S. Brewer.
- Gautier, L. (1872). *La Chanson de Roland*. Paris: Librairie Hachette.
- Greenblatt, S. (Ed.). (2006). *The Norton anthology of English literature* (8. Baskı, 1. Cilt). W. W. Norton & Company.
- Higham, N. J. (2002). *King Arthur: Myth-making and history*. Routledge.
- Huizinga, J. (1955). *The waning of the Middle Ages* (Pelican Books, A307). Penguin Books.
- Keen, M. (1984). *Chivalry*. Yale University Press.
- Lacy, N. J. (Ed.). (1991). *The new Arthurian encyclopedia*. Garland.
- Malory Project. (2005–2010). *About the Malory Project*. <http://www.maloryproject.com/about.php>
- Murray, K. S.-J. (2005). Medieval scribes, modern scholars: Reading *Le Chevalier de la Charrette* in the twenty-first century. İçinde M. Stolz, L. M. Gisi, & J. Loop (Ed), *Literatur und Literaturwissenschaft auf dem Weg zu den neuen Medien: Eine Standortsbestimmung*. Germanistik.ch. http://www.princeton.edu/~lancelot/ss/media/docs/Medieval_Scribes_Modern_Scholars.pdf
- Owen, D. D. R. (1992). Kitap incelemesi: *Lancelot, or the Knight of the Cart*, by Chrétien de Troyes, Trans. R. H. Cline]. *The Modern Language Review*, 87(4), 969–970. <https://doi.org/10.2307/3731478>
- Pfeffer, W. (1992). Kitap incelemesi: *Perceval: The story of the Grail*, by Nigel Bryant & Chrétien de Troyes. *Romance Philology*, 45(4), 536–537. <http://www.jstor.org/stable/44943939>
- Smith, A. (1999). *Why digitize?* Council on Library and Information Resources (CLIR).
- Tether, L., ve McFadyen, J. (2017). Introduction: King Arthur's court in medieval European literature. İçinde L. Tether ve J. McFadyen (Ed.), *Handbook of Arthurian romance: King Arthur's court in medieval European literature* (ss. 1–12). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110432466-002>
- Turzynski, L. J. (2022). *Yvain by Chrétien de Troyes*. EBSCO Research Starters: Literature & Writing. EBSCOhost. <https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/yvain-chretien-de-troyes>
- UNESCO. (2003, 17 Ekim). *Dijital Mirasın Korunması Bildirgesi (Charter on the Preservation of Digital Heritage)*. UNESCO Genel Konferansı'nın 32. oturumunda kabul edilmiştir. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179529>
- Vinaver, E. (Ed.). (1954). *The works of Sir Thomas Malory*. Oxford University Press

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DİJİTAL UYGULAMALAR

Dijital çağda beşerî bilimler alanındaki önemli dönüşümlerle edebiyat, tarih, felsefe ve sanat gibi alanlar, dijital teknolojilerin sunduğu yeni yöntem ve araçlar sayesinde hem araştırma uygulamalarını hem de ifade biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Özellikle klasik edebiyat çalışmalarında dijital araçlar hem veri erişimini kolaylaştırmakta hem de metinlerin çok boyutlu biçimde incelenmesine imkân sağlamaktadır. Bu imkânı özellikle geleneksel yöntemlerle incelenen el yazmaları, matbu metinler ve arşiv malzemelerinin, kolaylıkla erişilebilir olması ve disiplinler arası bir bakışla ele alınıp analiz edilebilmesinde görmek mümkündür.

Dolayısıyla akademik çalışmalar hem daha hızlı yapılmaya başlanmış hem de daha kaliteli bir konuma ulaşmış, metin madenciliği, veri görselleştirme ve veri analizi gibi yöntemler sayesinde edebî eserler, sadece içerik olarak değil; yapısal, dilsel ve mekânsal özellikleriyle de incelenebilir duruma gelmiştir. Sosyal ağ analizleri, coğrafi bilgi sistemleri ve yapay zekâ destekli uygulamalar da edebiyatın tarihsel ve kültürel bağlamına dair farklı ve özgün yorumlanma imkânı sunmaktadır.

Elinizdeki bu kitapta, genel anlamda dijital beşerî bilimler ile edebiyat arasındaki etkileşimi göstermek özelde ise klasik edebiyatın dijital çağdaki bu dönüşümünü ve yerini daha kapsamlı bir biçimde ele almak amaçlanmıştır. Klasik Türk edebiyatına ait metinlerin dijital ortama aktarılması ve analizi gibi konuların yanı sıra Batı edebiyatı alanında yürütülen güncel projelere de değinilmiş, böylece ulusal ve uluslararası düzeydeki gelişmeleri bir araya getirilerek karşılaştırmalı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

"dün"den öğrendiklerinle
"bugün"ü yaşamak
"yarın"ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-37-6

9 786255 905376